

Godina XII, nova serija, br. 145

BEOGRAD, 19. MAJ 1961.

Cena 30 din

KNJIŽEVNICI O TITU

Milan Bogdanović

Kad naš pisac danas, na rođendan druga Tita, hoće da kaže svoj pozdrav i svoju radost, on u ovome trenutku pre svega nalazi motive da tu radost obrazloži velikim činom odbrane istine koji drugi Tito izvršuje. Bez istine nema umetnosti, nema poezije, nema lepote. A istina nije ni umetnički inspirativna, ni lepa, ni poetična kad je namolovana, kad je idealisana, kad je pretvorena u ikonu. I što naš pisac i naš umetnik uopšte danas može da stvara u atmosferi istine, što istovremeno znači i u atmosferi slobode, ima doista za tu svoju izvanrednu stvaralačku privilegiju da zahvali velikome branioncu istine, drugu Titu. Sa tim osećanjima sva naša umetnost danas pozdravlja druga Tita u želji da u borbi za istinu doživi, sa svima nama, i onu drugu, konkretnu, materijalnu pobjedu, nad neprijateljima, pobjedu iza koje nikakva laž, nikakav postupak iskrivljavanja i izneveravanja marksističkih principa ostvarivanja progresa neće više biti progresu na smetnji. (1952)

Branko Miljković

Učio nas je slobodi.

Naučio nas je kako da se njome koristimo, kako da budemo dostojni nje. Uzimajući je prstom na one koji ne znaju da upravljaju svojom slobodom, koji je koriste protiv drugih izneveravajući njenu suštinu. Shvatili smo da sloboda obavezuje. Shvatili smo da onaj ko je zloupotrebi tog trenutka postaje iznutra neslobodan. Shvatili smo da je u prirodi slobode da se ne može zloupotrebiti.

I slobodu je učio njenim dužnostima.

Zadatak slobode je jedan jedini: da ne spava. Pitanje slobode je pitanje svesti. Biti slobodan znači biti svoj.

Učio nas je nadi.

Naučio nas je da istinska nada nije ona koju rađa strah i očajanje. Nada je budnost čoveka u čoveku. Prava nada je razboritost koja usmerava ljudsku delatnost. Naučivši nas pravoj nadi, on nas je naučio da stvaramo budućnost od onoga što nam je pri ruci.

U vreme materijalizovane mržnje i atomske bombe, to čemu nas on uči slično je poeziji. On se bori protiv zaspjeljenih strasti, besmisla i mogućnosti sveopštje smrti. On se bori protiv crne magije, protiv objektiviziranih demona današnjice, protiv onih koji hoće da se kockaju skupu plaćenom vatrom. On nas je naučio da se sloboda i vatra ne smiju zloupotrebiti i da je u tome njihova, čoveku data suština. Moguća je samo njihova mirnodopska upotreba.

Učio nas je miru.

Ali ne miru po svaku cenu. On nas je učio miru koji će biti dostojan čoveka, koji će poštovati ljudska prava i slobodu. On nas je naučio misli nesmetanog razvoja društvenih snaga. On nas je naučio miru koji će omogućiti da čovek ide dalje. Shvatili smo da samo mir može da obezbedi čoveku njegovu potpunu i istinsku pobjedu. (1960)

Đuzepe SANTOMAZO:

PREDSEDNIK TITO U RAZGOVORU SA MIROSLAVOM KRLEŽOM

S V E S T O S N A Z I

svest o odgovornosti

Verujemo u sebe, verujemo u ispravnost svog puta, verujemo u svoju budućnost — to se moglo čitati na licima naših ljudi u ovim majskim danima. I još nešto: hoćemo mir i verujemo u mir. Verujemo, da smo većina, oni koji hoćemo mir, i verujemo da će volja većine pobediti...

Posmatrajući narod, pre dve nedelje, u prvomajskoj povorci zapitah se: jesu li u pravu kad to veruju? Verovatno su u pravu. Verovatno su u pravu zbog toga jer je njihova volja i volja većine ljudi u svetu postala ovih poslednjih godina konkretnija, jasnija, određenija. Ona se konkretnizovala u veri u neke osnovne postavke.

OštRNA SUKOBA Istok—Zapad pre recimo desetak godina zasleila je mnoge i oni su mogli, za neko vreme, sumnjati u održivost mira u toliko duboko podjeljenom svetu. Našli su se — i još postoje — zli proroci koji su taj utisak formalisali u teorije o nemirnosti rata dvaju delova sveta. Društveni sistemi su nemirniji, znači da i narodi moraju biti nemirniji. A nekoliko velikih država mora da odmeravaju fizičke snage odluče šta će biti budućnost odnosno kakva će ona biti za sve narode.

Ovaj mehanistički šablon je zbog svoje jednostavnosti mogao da deluje. I delovao je. I ponegde još deluje.

Ali većina mu je ipak okrenula leđa. A gde smo mi, pitala se ta većina. Jesmo li čestice materije bez razuma i bez volje da nam mogu vladati zakoni mehaničika? Zar je moguće da ništa ne znači to što mislimo, što želimo, što hoćemo?

Nema sumnje: fatalizam nije uspeo da traino pomuti umove u jednoj zemlji, pa bio on zavijen u zapadnodemokratsko ili u tobote marxističko ruho. On je uzimao pred verom ljudi u same sebe, u svoju volju, u duboko osećanje da je istorija deštajana blokova, a blokove neće jer neće rat. Zakon je da narodi koji u naše vreme ostanju nezavisnost ispadaju, iz blokovske igre i idu svojim putevima kao nevezane, vanblokovske zemlje. Zakon je da se broj tih zemalja povećava. Zakon je da se progre sive snage unutar blokova sve više orientišu na prevazilaženje blokovske podjeljenosti. Zakon je da nezavisni svet postaje objektivno sve obimniji i sve više svestan svoje snage. Zakon je da svest o snazi u tom svetu rada svest o odgovornosti i o mogućnosti da povuče i druge narode iz začaranog kruga blokovske borbe, te da zaustavi delovanje starog, preživelog „zakona“.

Sve se staro, naravno, odupire takvom razvoju stvari. Sve što je zainteresovan, da u svetu i dalje vlasta preživeli „zakon“, tako ili inače, smeti i koči pobedu novog zakona, nazivajući ga „timom“ malih naroda. Ali i to je zakonito. Staro ne voli da nestane.

Kad se bude jedno dana gledalo unatrag na naše vreme, po kazaće se i to koliko je značila u kretanju sa starog ka novom jedna mala zemlja, radnička klasa i radni narod te zemlje i njeno rukovodstvo, jer je sve svoje snage usmerila u pravcu puta napred za sve zemlje i sve narode sveta.

POMETENI KRITERIJUMI

Najdu vremena kada zavlači mišljenje kako su pojedine umetnosti u krizi; ne mimoide ta gorke čaša ni poeziju, ni roman, ni pozorište, ni muziku. Izgleda da smo upravo u takvom jednom trenutku kada kritičari pišu o krizi u gotovo svim oblastima umetničkog stvaralaštva i, na osnovu toga, iznalaže načine kako da se iz nje izide. Ta opšta psihohitska krize obrvala je i samu kritiku! Nije bilo tako davno kada se prosto zapomagalo što, tako reči, nemamo kritike. „Neka je bude, pa ma koliko stroga i jednostrana bila!“ Pojavila se uplašena, još uver staromodna i nesavremena, postepeno se osilila i postala okrutna, a zatim anemična, površna, lična, i sada, kada je imala u izobilju i kao kiše u svim umetničkim granama, javlja se još veće zapomaganje i optuživanje, da je neodgovorna, klikaška, narcisoidna, čak i neznalačka! To mnogi podvlače kada raspravljaju o kritici, pa i pojedini kritičari koji osećaju da se time srozava njihov vlastiti ugled. Odjednom, u ovom času, postavlja se ono već oveštao pitanje što je dužnost, odnosno smisao kritike: posrednička veza između publike i umetničkog dela, ili stvaralačka nadgradnja inspirisana nekim delom.

Ako za trenutak prenebregnemo pitanje žanra i funkcije kritike i osmotrimo način njenog ocenjivanja delima, zapanjujući nas kako se krajnje kontradiktorni sudovi donose o jednom istom umetničkom delu. Tako možemo pročitati za jedan isti roman da se „odlikuje širokim episkim potezima“ i da „nema epeskoga“, za jednu pesmu da je „puna suptilnih lirske doživljavanja“ i da se u njoj „osjeća pjesnikovo siromaštvo u lirsom pojmanju teme“, za jedno glumačko ostvarenje na filmu da predstavlja realističnu kreaciju punu karakternih detalja“ i da je „dato bez smisla za karakterizaciju“, za jednu scenografiju da „adekvatno izražava atmosfersku ambijentu“ i da je „koncipirana suprtno atmosferskom naponu drame“. I tako dalje, i tome slično: Besmisleno bi bilo očekivati da svе kritike budu istovetne u sudovima kada ih pišu razni ljudi sa raznim shvatanjima i estetskim principima. Čak se pokazalo da je jedan isti kritičar u stanju da na različite načine oceni isto delo, jer ga je posmatrao u raznim raspolaženjima, ili u raznim okolnostima. Sve je to moguće ako pretpostavimo da svaku umetničku ostvarenje ima svoju objektivnu vrednost koja je u njemu samome i da svaki sudija može da pogodi ili promaši u odmeravanju te vrednost. Postoji još jedna činjenica: sudija ne mora da odmerava objektivnu vrednost dela, već može jednostavno da kaže kako mu se izvesno delo sviđa ili ne sviđa, bez ikakvih pretenzija da oceni njegovu objektivnu vrednost koja ga u tom slučaju i ne interesuje.

Sve ove načine kritike možemo da prihvatinimo pod uslovom da se kao takva i formuliše i time jasno odredi. Međutim, to najvećim delom nije slučaj, pošto kritičari većinom daju apsolutne, meritorne i autoritativne sude o objektivnoj vrednosti dela, a u suštini ostaju robovi onog najspektivnijeg merila „sviđa mi se ili ne sviđa“, da ne pomjenimo onaj daleko negativniji princip koji polazi od zahteva da se izvesno delo (pustimo

Nastavak na 2. strani)

Vladimir PETRIĆ

KOMPONICIJA

PATETIČNI REALIZAM

(Dobrica Čosić: »Deobek I-III, »Prosveta«, Beograd, 1961)

Grubo i mehaničko podvajaње literarnih i istorijsko-socioloških osobina »Deobek», koje vrlo lako može da dovede do pojednostavljivanja, a, otuda, i do pogrešnog razumevanja Čosićevog teksta, javlja se kao prvo veliko iskušenje književne analize. Utoliko pre što su »Deobek« hrabar i temperamentan pokušaj da se prodre u mračne, nerazvjetljene i neraskrćene oblasti dramatičnih sukoba, raspinjanja i protivrečnosti unutar našeg čoveka, zatečenog u sudaru i raskolu istorije i tradicije, i dovedenog do odluke da se privoli jednom od dva ishodišta: životu koji nestaje, pregađen vremenom, ali koji ne umitnu stvarnost svoje smrti krije pod prividom odrbrane tradicije, ili životu koji dolazi, obećavajući nešto veliko i plemenito, nešto što još nije viđeno, ali za šta se vredi žrtvovati, pošto se jedino tako obnavlja i pokreće svet. Na širokom planu različitih autorovih ambicija i interesovanja, kad zahtav koji impone i oharbuje, kao korak ka konačnom oslobadanju jednog kompleksnog, zanimljivog i literarno zahvalnog motiva, čija snaga pleni životnošću i topilom, »Deobek« u našoj današnjoj književnoj situaciji deluju kao izuzetnost, i to prevashodno po svome smislu i svojim sadržinama, jednakako kao što je u vreme i roman »Daleko je suncek upravo sadržinom i smislovima otvorio vrata novim odnosima i novim mogućnostima slobode našeg prozognog kazivanja. Citavih deset godina proveravanja i sazrevanja Čosićevog pripovedačkog talenta leži između romana »Daleko je suncek« i »Deobek«; leži čitava jedna dečnija silovitog razvitka našeg posleratnog romana, kome, kao nekim sudbinskim određenjem, Dobrica Čosić još uvek razmiče okvre, smelo podnoseći nezahvalnu, mada primamljivu ulogu pionira, čija reč daleko više vredi po onome što kazuje nego po onome kako je kazana.

Zaobici mnogobrojne i široko razgranate Čosićeve moralističke implikacije, u kojima se vrlo često potvrđuju njegove idejne postavke, i zadraži se samo na književnoj analizi teksta, značilo bi prečutati možda najbitnija svojstva ne samo »Deobek« nego Čosićeve proze u celini. Moralne katarze njegovih junaka, u kojima se uvek lome i sudaraju bilo dva životna stava bilo dve epohe i dva etička principa, predstavljaju jezgro i samu srž dramskih sukoba svih Čosićevih dela, koja su, zahvaljujući upravo tim etičkim određenjima, prvenstveno istorijski i sociološki motivisana, nadovezujući se neposredno na tradicionalnu nit srpske realističke proze od Svetozara Markovića na ovamo. Ali ma koliko da su još u romanu »Daleko je suncek« Gvozdenovom sudbinom i Pavlovim nemirima postavljene možda najmučnije moralne dileme revolucionara i revolucije, izrazita moralistička orijentacija Dobrice Čosića potvrđila se tek u »Korenima«. »Koren« su, u svetu etičkih konfliktova i kontrastiranja, nagovestili veliku ambiciju pisca da svojim delom zahvaliti u sama žarišta i bitne komponente srpskog nacionalnog mita prikazujući začetak, uspon, ospanjanje i brzi pad jedne porodice, čija bi sudbina mogla da simbolizuje genezu srpskog građanskog staleža. Bez obzira što su gotovo sve ličnosti u »Korenima« bile, u osnovi, motivisane biošću (prema ondašnjim i srećom prolaznim vulgarnofrojdističkim i panseksualističkim opsesijama autora), one su neposredno učestvovale u jednoj opštotoj drami, od koje je, s nešto više sistema, stvaralačke strasti, marljivosti i dobre volje, pisac mogao da načini veću celinu, ono što bi se uslovno moglo naz-

zvati sudbinom i istorijom srpskih Rugon-Makarovih. Mnogim realističkim uslovnostima, neizbežnim u romanima tipa »Budenbrokovih« ili »Sage o Forsatum«, »Koren« su udovoljavali u većoj ili manjoj meri, ali su se, umesto onog što je očekivalo, pojavile »Deobek«, u kojima doduše nije izbrisana svaka veza sa »Korenima«, ali koje osvetljavaju tek poslednju fazu katicevskog porodične drame, postavljene na široj osnovi opštog, definitivnog poraza (već deformisane) srpske tradicije za koju su prvih Katić bili spremni da um-

DOBRYA ČOSIĆ

rugobe srpske zemlje i srpskoga čoveka; njihove su boje boje Pomeravija, šajaka, njiya i kukuružista; u njima živi tajanstvena i zagotoneta Srbija, koju medu našim književnicima odavno niko nije tako poznavao i tako volio kao što je poznaće i voli Dobrica Čosić.

Sve te značajne odlike i vrline, kojima se određena vrednost ne može ni umanjiti ni prečutati, jasno potvrđuju da u »Deobeku« ne treba tražiti nikakvu potresnu viziju sveopštje ljudske drame u dilemi odluke pred velikom navalom zla i nečoveštva. Lišene unutrašnje dimenzije univerzalnog simbola, »Deobek« ostvaruju drugi i drukčiji kvalitet; one deluju isključivo kao živa, istinita, realistička data slika istorijskog, moralnog, političkog i ljudskog poraza četničke ideologije, uverljiva slika pri čijem su stvaranju mnoge literarne mogućnosti i neophodnosti bile podređene snažnim sociološkim, istorijskim i moralističkim preokupacijama autora. Realističnost Čosićevog pripovedanja javlja se, zato, kao faktor od neprocjenive važnosti za razumevanje i pravilnu ocenu književnih svojstava »Deobek«, mada se u istinitosti i uverljivosti nekog umetničkog dela ni izdaleka ne iscrpljuju sve nužnosti kojima ono mora da udovolji; jer, kako je govorila Elizabet Bouen, »da bi na nas uticala, priča mora da bude istina plus umetnost, pošto značajnu ulogu u priči ima pričanje«.

Svestan da ga realistička konceptacija romana višestruko obavezuje i da, pre svega, uslovjava određen pripovedački postupak, Čosić, uprkos svojim avangardističkim pretenzijama, nije ni pokušavao da prevlada mnoge tradicionalne zahteve epskog kazivanja, tako da u »Deobeku«, mada se u istinitosti i uverljivosti nekog umetničkog dela ni izdaleka ne iscrpljuju sve nužnosti kojima ono mora da udovolji; jer, kako je govorila Elizabet Bouen, »da bi na nas uticala, priča mora da bude istina plus umetnost, pošto značajnu ulogu u priči ima pričanje«.

Prvi put, potpuni naslov ove knjige Jare Ribnikar je »Bakaruša i druge pripovetke«. Osim »Bakaruša« u njoj se nalaze tri pripovetke; a »Bakaruša« je u stvari roman. I to ne samo, razume se, svojim obimom nego i izvensom dubinom, jakim, tamnim strastima koje su u njemu progonjene.

Roman »Bakaruša« podeljen je u dva dela koji, prividno, nemaju među sobom naročito bliske veze, ali ih spaja paralelizam sudbine i određen, aktivan stav pisca, izražen u uvodu knjige, da bez ikakve bojazni od konstruisanja, podešavanja, prati životne puteve svojih junaka, da te puteve produžava ili skraćuje i da, tamo gde to odgovara, dà tražiću poentu.

I u pogledu strukture, metoda kojim je ostvarena, »Bakaruša« ima dva različita rukopisa, dve fakture – različite i disparatne – kojima obuhvataju dva različita sadržajna, tematska sklopa. Pitanje je sad koji je bolji, što znači: pogodniji i funkcionalniji.

»A ja uopšte ne umem da pišem onako kao što je u životu, mislim da prepisem od života kao što je bilo, pisati to vam je kao kada se živi, pa se sve ne prestano menjaju i prerušava, umete da vas prevari i da vam podvali, ispadne nešto sasvim drugo što ste prvo bitno zamislili...«

To je uzgredna ispostava iz ekspozicije romana. Ona ovde pomaže utoliko što doslovno potvrđuje da obično ispadne nešto »drugo nego što ste prvo bitno zamislili«, kad je posredi pisanje, i da je prvi, znatno, delako bolji deo »Bakaruša« upravo onaj na koji bi mogla da se odnosi napomena »uopšte ne umem da pišem onako kao što

torskog terora, razgranjava se u nekolikim epizodama četničkog vojevanja i završava se ropcem, rasulom i porazom. Nekoliko uporednih radnji, koje svojom dramatičnošću upotpunjavaju i pojačavaju atmosferu izdaje, promašenosti i mučkog življenu u senci tute slave, razrešuje se mehanički, pod silom i pritisom opštih kretanja. Pojedine epizode, koje kod Čosića često deluju sugestivnije negoli celina, predstavljaju težišne tačke na koje se oslanja jednostavna i konvencionalna konstrukcija romana. Svaka od tih epizoda uobičajena je prema istom, odavno poznatom i već izandalom šablonu, koji podrazumeva ekspoziciju, karakterizaciju likova, zaplet, kulminaciju i rasplet.

Vodenja i razvijanja uobičajenim postupkom, s očiglednom namerom da svojim tokovima i rukavcima izvuče osnovnu ideju romana, fabulu u »Deobama« potpuno zavidi od neliterarnih intencija autora, jednako kao što su i mnoge ličnosti grubo određene da u strogo utvrđenim okvirima svojih uloga iznesu i oživovore po jedan aspekt četničtva. Opsednut upravo grozničavom ambicijom da bar formalno razbiji ustaljene okvire realističkog romana, Dobrica Čosić je prilikom komponovanja trilogije gubio iz vida činjenicu da priroda i karakter nekog umetničkog dela sami zahtevaju određenu, adekvatnu formu, pa je u »Deobama« došlo do neskladu između koncepcije i realizacije, do razilaženja i sukobljavanja oblika i sadržine. Dok se, potisnuta u drugi plan, radnja u »Deobama« odvija sporu i mehanički, sasvim u skladu sa istorijskom kronologijom događaja, tek s vremenom na vreme osvezena i razdrmljana nekom epizodom (pokolj u crkvi, napad na partizansku bolnicu, četnička svećenost, ubistvo vojvodinog sina odlazak engleske misije itd.), pred čitocem se kao na kakvom debatnom sastanku raspravlja o čitavom nizu više ili manje zanimljivih pitanja, direktno ili

Nastavak na 4. strani
Predrag PALAVESTRA

Jedna domaća knjiga o Helderlinu

(Miljan Mojašević: »Helderlink«, »Naučna knjiga«, Beograd, 1960)

Pojava ove knjige predstavlja u izvesnom smislu mali paradoks: mi još nemamo izbor iz Helderlinovih dela, a imamo knjigu posvećenu studiji ovog pesnika! Činjenica koja zbujuje i ohrabruje istovremeno. Nezavisno od toga, za svaku je pohvalu napor i autor i izdavač, prvo da se uhvati u koštar sa takvim poetiskim gigantom kakav je Helderlin, drugoga da izdajući ovu knjigu potpuno ignorise činjenicu o Helderlinovoj neodomaćenosti među našom čitalačkom publikom. Prisustvo jednog velikog dela proanaliziranih stihova na stranicama ove knjige, u originalu i u prevodu, ako i nije poteklo iz ove protivurečnosti, može njome u svakom slučaju da se opravda.

Profesor beogradskog univerziteta dr Miljan Mojašević uneo je mnogo sistematskog i ozbiljnog truda radeći na ovoj knjizi. Sam Helderlin spada u pesnike kojima se ne može pisati bez poznavanja onoga što je o njima već napisano. Mnogi elementi Helderlineve poetske tvorevine još uvek su predmet različitih tumačenja, neki stihovi ili figure još nisu izšli iz faze filoloških ispitivanja. Pisati danas ozbiljno o Helderlinu pretpostavlja ovladavanje skoro neizmerljivim pomoćnom literaturom koja je istovremeno olakšava pristup pesniku ali i otežava rad na njemu, jer može da dovede do dezorientacije svakog novog istraživača koji pokušava da se ogleda na ovom pesniku bez dovoljno istančanog senzibiliteta za poziciju, a naročito za ove stihove.

Profesor Mojašević ne samo da skoro besprekorno poznaje literaturu o Helderlinu negde u njome i znalački da se koristi da sebi olakša put do pesnika. On zato možda nigde nije načinio materijalnu grešku u tumačenju i značenju osnovnih poetskih simbola i figura koje sačinjavaju rečnik Helderlinov. Tu prvu opasnost sa kojom se su kobljava svaki čitalac Helderlineve dr Mojašević je izbegao, i to ne samo zahvaljujući studioznom poznavanju pomoćne literature,

Zoran GLUŠČEVIĆ

Otvoreno prema savremenosti

(Jara Ribnikar: »Bakaruša«, »Nolit«, Beograd, 1961)

Pravi, potpuni naslov ove knjige Jare Ribnikar je »Bakaruša i druge pripovetke«. Osim »Bakaruša« u njoj se nalaze tri pripovetke; a »Bakaruša« je u stvari roman. I to ne samo, razume se, svojim obimom nego i izvensom dubinom, jakim, tamnim strastima koje su u njemu progone.

Možda je taj neposredan, dinamičan, gotovo naturalistički odnos prema književnoj materiji, prema stvarnosti – koji, izgleda, uzima sve više maha – nagovještava stvarnog izlaska, oslobađanja naše savremene proze iz čorsokaka i realističko-modernističke jalovosti.

Povest o Bakarušu je priča o nesrećnoj, kobnoj ljubavi šef-a-vagon-restorana prema mladoj frizerki, njegovoj daljoj rođaci. »Trajalo je to kratko, ali čitav život, čitav život, razumeće li?« Neko će možda izraza nesrećna, kobna ljubav naslutiti svu, a u surovo-strasnoj, divljoj idili između Bakaruše i šef-a-vagon-restorana videti samo dužu, malo bizarniju reportažu iz dnevne novinske hronike skandalu i raznih prestopa. Treba mu odmah reći da nije savim u pravu, da se vara.

Ono što je Jara Ribnikar tu autentično, bitno postiglo to je neposredna, gotovo opipljiva životna atmosfera, burni, brzi kočitelj življena u kome se ljudi lome i tope ili jedva spasavaju, izlažući se zatim novom, možda jačem udaru i novim nevoljama. Uvek se nešto traži i za nečim ćezine i uvek se nešto gubi. Takva je bila i ljubav između Bakaruše i šef-a-vagon-restorana: pohlepna, bezobzirna, pa samim tim i razorna. Velike strasti, stremeci koja svirepo gospodari ljudima ukoliko je oni ne potčine sebi.

U tom pogledu nastojanje Jare Ribnikar bilo je pozitivno i plogenito.

U drugom, komplementarnom delu romana slika je drukčija. Junakinja je sad Dijana, ratna siročica, koja kad je pomisliла da je, posle umornog i bescijljnog

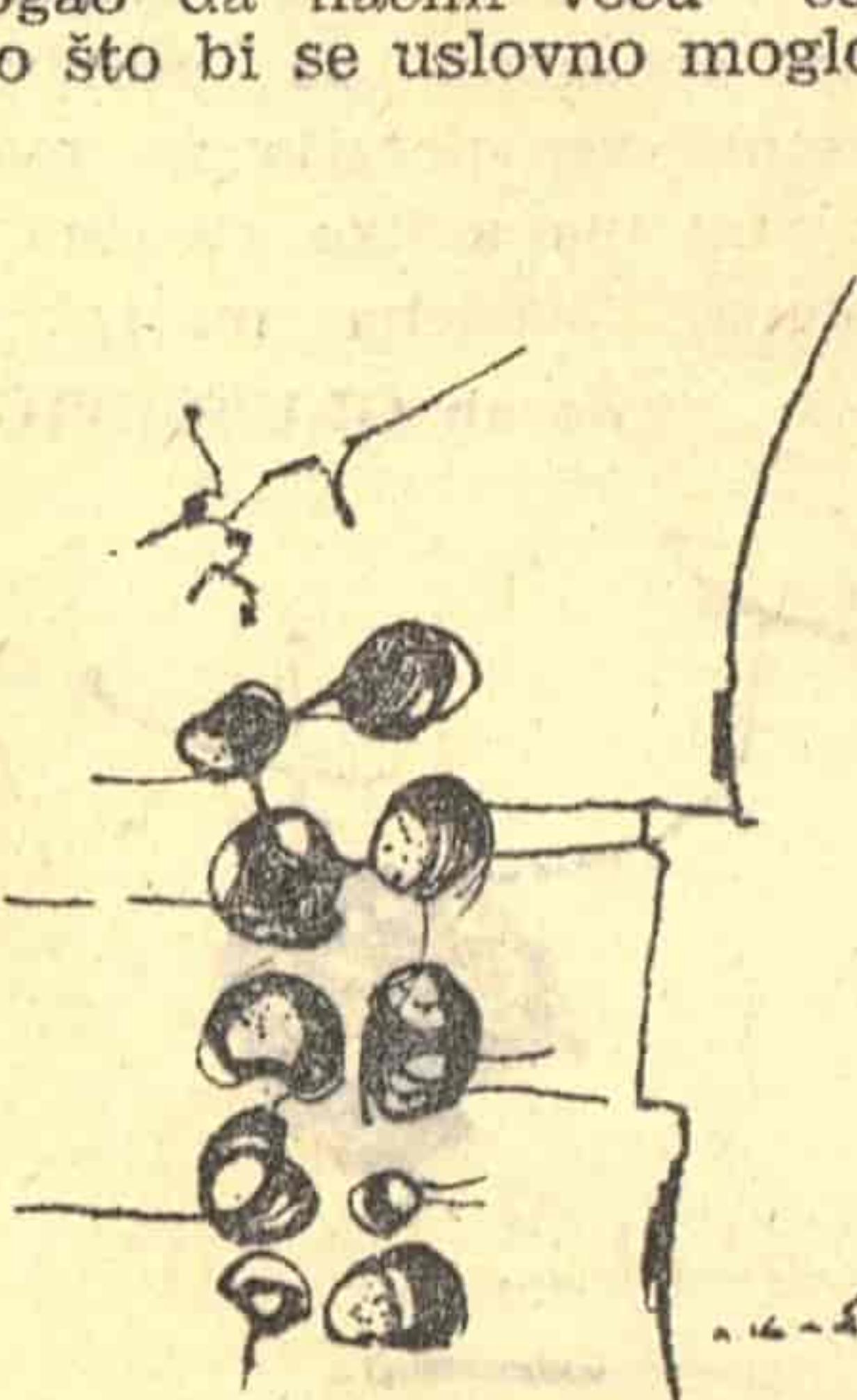
lutanja između mnogih muških ruku, napsotku pronašla pravog čoveka, gubi tu iluziju jer je izgubila i čoveka, i onda vlastitom odlukom gubi život pod točkovima noćnog ekspresa. Još jedna životna glad ostala je neuobičajena, bez prave ruke pomoći.

Ali to, naravno, nije sve. Sredina u kojoj se Dijana često kretala – grupa starih revolucionara, partizana – predstavlja takođe značajno polje piščevih interesovanja. Primjenjujući ovde metod psihološke analize i retrospekcije, Jara Ribnikar je nepotrebno razvila i komplikovala pripovedanje, čineći ga poseknadim, i melodramskim, lišavajući ga ujedno one dinamike i plastičnosti koje je imao u prvom delu. Tek pred kraj roman ponovo dobija onaj svoj početni intenzitet i dramatičnost.

Ostaci rata u svesti ljudi, savremenost u njenim akcionim, vrtložnim, nemirnim ispoljavanjima i vidovima, ljubav sa mnogim iskušenjima koja je prate – osnovni su motivi proze Jare Ribnikar, u njenim ranijim knjigama, i ovde, u uspelnim epizodama romana »Bakaruša« i u zanimljivoj, sugestivnoj pripovetci »Promenio sam se«. To su osobnosti i kvaliteti koji se nipošto ne mogu zanemariti.

A svoj umetnički i stvaralački najverodostojniji domet Jare Ribnikar dala je u naturalistički i veristički neposredno, upečatljivoj, i neorealistički vernoj povesti o zlosrećnoj ljubavi mlade frizerke Bakaruše i šef-a-vagon-restorana.

Miloš I. BANDIĆ

PATETIČNI REALIZAM

Nastavak sa 3. strane

indirektno vezanih za fenomen četništva, razloge, vidove i zakutaste puteve izlaje. Te rasprave, u kojima na smenu učestvuju gotovo svih važniji junaci romana, vrlo precizno određuju idejnu vrednost »Deobak«, pošto upravo kroz njih dolaze do izraza sve one zagonekte srpske i srpske tradicije na koje roman Dobrice Čosića pokušava i uspeva da odgovori. Žla sudbina tih ispreplitnih monologa, dijaloga, unutrašnjih, nemih ispovesti, dnevnika, članaka, pisama, sećanja, razgovora, raspri i prepriki sadržana je, međutim, u tome što one svojim neredom narušavaju i inače nemarno oštrenjuju kompoziciju romana, i što pojačavaju utisak razbijenosti, neujednačenosti i nepovezanosti. Način na koji Čosić povezuje te duge, česte i ponekad vrlo zamorne debate svojih junaka podseća, donekle, na neka opšte poznata iškustva modernog romana, koji postepeno već napušta kontrapunktivni metod i pronalazi nove oblike prozogn kazuivanja. Zagušujuća pomama reči, koja je svom težinom pritisla »Deobak«, još više je komplikovala i onako komplikovanu orkestraciju romana, otkrivajući pravu prirodu Čosićevog stvaralačkog postupka opterećenog publicistikom i patentičnom frazeologijom.

Pisac čija je opservacija neu-poredivo jača od imaginacije, Čosić se u »Deobama« nije uspeo da odupre silnoj strasti da kaže što je moguće više, da kaže sve, i da na taj način, činjenično bogatstvom i raznovrsnim analizama, zasvedoci o jednome dobru i krizi ljudske savesti. Činjenice su se u masama gomilale i rojile oko njega i gurale ga napred; iskustvo ga je obavezivalo da obuhvati sve raznolike videve jedne apsurdne situacije i on je pribegao najjednostavnijem rešenju. Iz njegove subjektive predispozicije da istorijske i političke komponente nekog fenomena pretpostavlja literarnom oblikovanju (u čemu ne treba uvek videti stvaralačku nemoć pisca, već određen način posmatranja), razvila se svojevrnska književna osobina Dobrice Čosića da, ne primenjujući ponekad ni najelementarnija sredstva književnog izražavanja, neposredno saopštava svoje istine, nadoknađujući slabost transponovanja podignutom retorskom frazom, obilato prelivom propovedničkim patosom, frazom koja je često svedena na zvučne ukrase, bizarne metafore, žongiranje rečima, ačenje i praznu verbalistiku. Patetična i zagrenuta, svojeglava i uvek kao okrenjena, Čosićeva rečenica u svojoj patetičnoj intonaciji katkada sasvim iscrpljuje književna svojstva teksta ovoga romana, u kome ima više učiličnih psovki nego pesničkih slika. Tek na onim mestima gde je ritam rečenice uskladio sa ritmom radnje, gde je funkcionalnost stila pretpostavio pseudovanguardističkom pojgravanju rečima, i gde je nestabilna kompoziciju zamjenio spontanim, neuslijenjenim tokom epskog kazuivanja, Dobrica Čosić je postigao punu meru svoga talenta. Upravo zato treća knjiga »Deobak«, u kojoj je izvanrednom sugestivnošću, dinamikom i gustom teksta prikazana agonija četničke vojske, predstavlja najbolje i literarno najuspelije stranice čitavog romana. U opštem metežu, svadbi, rasluši, besu i očaju, u histeričnoj i furioznoj kakofoniji divljajuća, straha i kukavičluka, Dobrica Čosić je sigurnim potezima sveo račune i dovršio sudbine svojih junaka.

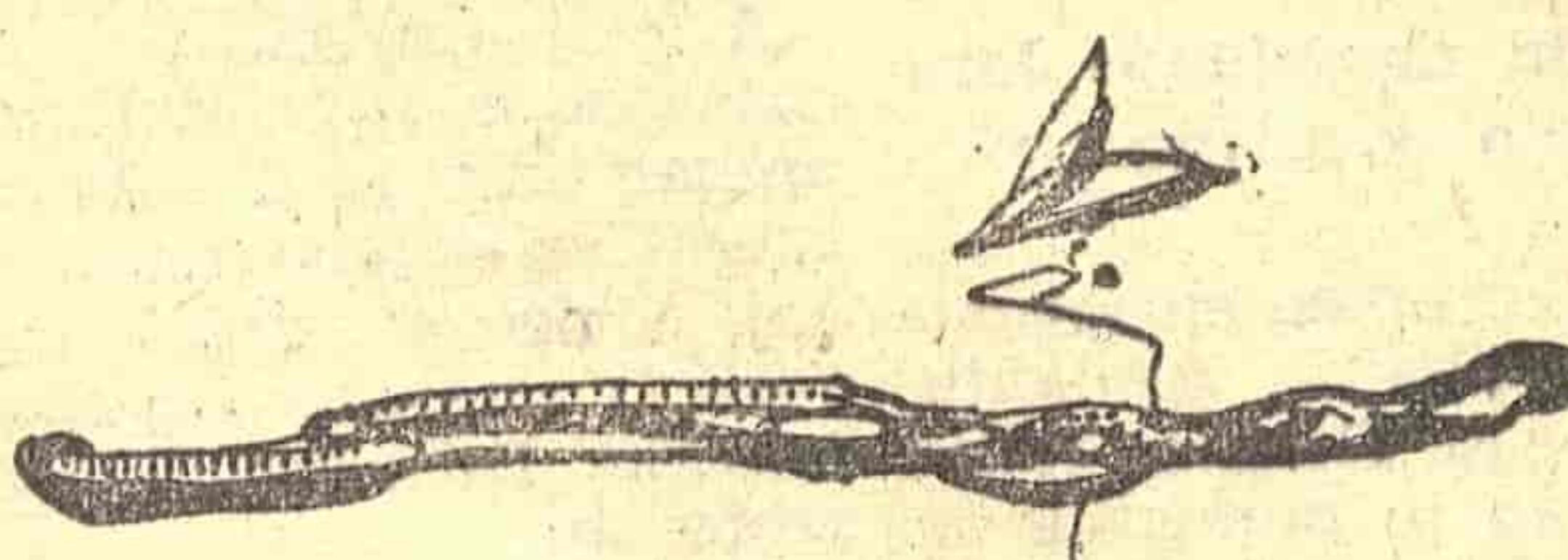
Predrag PALAVESTRA

Knjiga o Helderlinu

Nastavak sa 3. strane

stvari govori nego kako mi želim da govorim". Autor ovih redova najpre je jedno izgubio iz vidu formulišući gornje tvrdjenje: ako je ovaj genijalni pesnik imao da kaže onoliko i onako kako ga je protumačio i na svoj jezik preveo autor ove knjige, onda je Helderlin isuviše malo rekao kao pesnik, toliko malo da je zapravo neobjašnjavao i na njegovu imatko gorostasno izraslo. Dr Mojašević nema takve pretenzije. On je i metodološki odlučno protivan da u tom pravcu isprobava svoju inventiju. Ipak na nekoliko mesta čini se da je uneo nešto originalnosti u senčenje i profilovanje nekih poetskih pojmoveva kod Helderline. Autor je na pravom tragu kad povezuje u jedinstvenu simboliku poetske figure žene, zemlje i prirode, ali on izbegava i najmanji pokušaj da otvori dubinsku dimenziju ove poetske za jednico, on ne zavaža psihološku i neurotičku osnovu tih stapanja. Autor je u pravu kad tumači jedan od bitnih problema pesme »Mir«, kao što je da i nekoliko tačnih refleksija o meri i patnji kao izvoru lepote u životu. Sa svim je pozitivno i to što zastupava stav da se suština jednog pesnika ne može objasniti nikakvom uticajima, ni literarnim ni filozofskim, bez obzira na stvarnu meru njihovog prisustva u poetskom tkivu. Ja ne sumnjam da je autor u nizu svojih tumačenja u pravu kao što je i sasvim sigurno postavio svoje izlaganje na otkrivanje dijalektičke, trokattne strukture Helderlinove misaonosti. Ali on je ovim istovremeno napravio metodsку grešku koja mu se ljuto osvetila: time što je niz pesama analizirao samo u odnosu na osnovni idejni stav, najeupštijenje formalisan kao dijalektička struktura misli, on je potpuno izbegao da analizira navedene pesme u njihovom poetičkom integritetu. A time je osnovne pojmove koje ilustrativno prati (patnja, radost itd.) odvojili od njihovog realnog i konkretnog značenja koje im daje, tj. tamo gde im daje posebno svaka pesma svojom strukturu i inspiracijom, i time ih do najveće mere apstrahuju i potpuno izdvajaju od njihove realne suštine. Patnja i radost postaju ovim postupkom nepoznate, uopštene i metafizičke veličine, tako da na kraju pisac postiže upravo ono što

Svoje analitičko objašnjanje

POZORIŠTE

Arnold Vesker: »GOVORIM O OBEĆANOJ ZEMLJI«

Dramom Govorim o obećanoj zemlji Arnold Vesker* je završio svoju pozorišnu trilogiju, u kojoj je realistički opisao život engleske radničke klase u komplikovanim uslovima modernog kapitalističkog društva. Veskerova dramska priča počinje u prvim posleratnim danima, u času kad glavni junak komada Dejv Simonds, koji je oopsnut nekom dirljivom beskonačnom verom u budućnost, pokušava da izmeni svoj život i da se oslobođi robovanja tehničkoj civilizaciji; drama se završava posle trinaest godina, u trenutku kad konačan poraz uncis u mučenju Dejvovu dušu nestvarnu ideju o nekoj sudbinskoj predestinaciji.

Na prvi pogled, Veskerov komad deluje kao individualna privatna istorija sa naglašenim socijalnim karakteristikama; u stvari, Veskerova priča ima i neku mitsku dimenziju, koja nam dopušta da u naborima pojedinačnog životnog slučaja otkrijemo tipične osobenosti jedne opšte čovekove situacije. S jedne strane, sudbina protagonista Obećane zemlje uokvarena je ishodnim tačkama svakog egzistiranja — nadanjem i razočaranjem — i definitivno identifikovana sa procesom neumoljivog opisanja čovekove volje za pobunu, koja je stvarački spiritus movens u ljudskom životu; s druge strane, u osnovi ove drame položen je psihološki konflikt, koji predstavlja jednu od bitnih konstanti našeg postotnog života: tražiši sukob između iluzija i stvarnosti. Naravno, u engleskoj sredini Veskerov komad

* Vesker je rođen 1932. g. i do sad je napisao tri pozorišna dela: drame Pileća supa sa ječmom, Koreni i Govorim o obećanoj zemlji.

SLAVKA JERINIC I LJUBA TADIĆ U VESKEROVU »OBEĆANOJ ZEMLJI«

družiće odjekuje i prvenstveno privlači pažnju svojom političkom aktuelnošću; nas, međutim, manje zanima ta strana Veskerove drame, iako je očigledno da je Veskerov položaj i u ovom pogledu sasvim izuzetan, jer većina savremenih zapadnih dramatičara prilazi sa neprikrivljenom porugom etičkim pitanjima ili političkim problemima.

Naglasimo, najzad, da je Vesker neobično talentovan pisac, čiji dramaturški postupak u ovom času odlikuju: izraziti, intenzivno živi karakteri, verodostojan dijalog u koji se ne može sumnjati, topao humor i velika sklonost prema poetičnoj atmosferi. Osim toga, Obećana zemlja je zamišljena u obliku neke vrste socijalne dramske hronike, koja

se ni u jednom trenutku ne izvrgava u pravolinjsku ilustraciju unapred formalisanih teza, već tanano prerasta u razorne dramske sukobe ili suštinske potetske simbole iz kojih na prordan način proishode autorove ideje.

U Narodnom pozorištu Obećana zemlja realizovana je na uzbuđljiv i sugestivni način. Za uspeh predstave najviše je zaslужan reditelj Arsa Jovanović, koji je sa mnogo mašt i preciznosti redio ritam zbijanja, dočarao štiming i saradivao sa glumcima. Na primer, pomoću pedantog obradivanja manira likova, intonacija konverzacije, psiholoških reakcija karaktera i niza naoko sitnih detalja u dekoru i kostimima (rad Vere Borošić),

Najnovija premjera u
Narodnom pozorištu

reditelj je na pozornici autentično oživljavao duh i atmosferu engleske sredine. U isto vreme, Jovanović je pronicljivo naslutio da su neka unutrašnja vatra i duševna labilnost Veskerovih ličnosti ona psihička konstanta, koja omogućava da junaci drame, prividno vrlo različiti, uspešno komuniciraju u trenucima sukoba ili časovima nežnosti. Uz to, predstava je karakterisala funkcionalna upotreba pozorišne mašinerije u poetskim scenama (to je inače vrlo redak slučaj u našem pozorištu). Reditelju se jedino može zameriti što je dozvolio nekim glumcima da forsirano upotrebljavaju predimenzionirane fizičke pokrete (ova primedba se mogla staviti glumi Bogića Boškovića i donekle Ljubu Tadiću).

Ljuba Tadić, koji je igrao Dejva Simonda, tačno je uočio da je osnovni duševni pokret ovog junaka neprestano nesvesno izbegavanje onog sekunda jasnog gledanja, u kome čovek bez ikakvih iluzija vidi svoj položaj u svetu.

Divna Đoković i Slavka Jerinic, koje su nastupile u ulogama majke i čerke, izražavale su uprošćenim glumačkim postupkom onu klicu postojanosti i moralne nepokolebljivosti, koja karakteriše ove Veskerove junake.

U epizodnim ulogama sa uspehom su nastupili Marija Boškova, Dunderović, Predrag Tasovac i Zoran Benderić.

Izvrstan dekor Vladimira Mařenica obrazovao je sugestivan poetski fon zbijanja i doprinio da se Veskerova priča transformira u potresnu universalnu istoriju.

Veskerovu dramu preveo je Jovan Hristić.

Vladimir STAMENKOVIC

Helderlina dr. Mojašević počinje tačnom konstatacijom da je patolog osnovni doživljaj Helderlinov. Iako u daljem izlaganju dodiruje nešto početku i pojmovima koje su drugi istraživači otkrili u Helderlinovom delu, on ih ostavlja potpuno neobjašnjene u njihovoj poetskoj i psihološkoj genezi kao i u dubljem značenju i smislu. Iz stih u stih, iz strofa u strofu dr. Mojašević prati, ilustruje i deskriptivno izvlači opšti idejni i motivski profili (patnja, radost, mera) brižljivo ostavljajući po strani svu onu tananu poetsko-filosofsku problematiku koja je decenijama izvlačena iz ovog opštег idejnog fonda Helderlinove poezije i zahvaljujući kojoj je njegovo ime tako gorostasno izraslo. Dr Mojašević i najmanji pokušaj da otvori dubinsku dimenziju ove poetske za jednico, on ne zavaža psihološku i neurotičku osnovu tih stapanja. On na kraju zaključuje da bi „društvo Silera i Getea a Nevalis i Brentana bilo ono kome bi Helderlin pripadao“. Nažlost, ovako uopštenim sudovima ne može da se precizira odnos dva pesnika niti izvuče njihova para-

je sam u uvodnom delu metodski osudio.

Pišući o Helderlinu, autor je za lazio i u književne paralele i potpisuje tačnijeg definisanja Helderlinovog mesta u književno-istorijskoj panorami 19. stoljeća. Autora kao da naročito kopka odnos Novialis-Helderlin. Izgleda da je ovo intenzivnog bavljenja Helderlinom došlo iz autorove potrebe da sam sa sobom prečistim izvesne za njega nejasne pojmove iz tog odnosa dva velikana. On na kraju zaključuje da bi „društvo Silera i Getea a Nevalis i Brentana bilo ono kome bi Helderlin pripadao“. Nažlost, ovako uopštenim sudovima ne može da se precizira odnos dva pesnika niti izvuče njihova para-

ona važnije za utvrđivanje ideološkog lika nemačke romantičke: njen shvatnje društvenih odnosa, njena sociologija ili njen konkretno političko opredjeljevanje izazvano sudarom Napoleona i Pruske? Kljajst se nesumnjivo ponegde oseća u psihologiji kao pruski juncker, ali on je intimno (vidi prepisku) i literarno (vidi „Mihaela Kolhasa“) najavio buržaske svojinske odnose i suprotstavljanje ih feudalizmu. Hofman je na religiozno-metafizičkom planu možda još u konzervativnoj tradiciji („Zlatan lonac“), ali u „Majoratu“ je otišao u razaranja svojine dalje od kolebljivog Hajnea. Novalis se kolebao između monarhije i republike, ali on je prema pitanju svojine imao najprogresivniji revolucionarni odnos. Nemačka romantika je isuviše kompleksna i višeslojna pojava da bi se mogla razudivati i ocenjivati kritim i jednostranim sudovima zasnovanim na Hajneovom cimčkom nerazumevanju i publicističkom razvodnjavanju romantičke i njegovom daru da poluistinama da privid totalne istine. Autorovi sudovi o romantički više su izraz publicističke literature o toj pojavi negoli rezultat samostalnog istraživačkog rada na njenim problemima.

Da rezimiram, Knjiga dr. Mojaševića pokazuje da bilo kakvo ovladavanje pomoćnom načinu na pretvorbeni studiozne analize pre nego što se izreke sud o tako štakljivim problemima. U svakom slučaju, neka uopštena i apstraktne formulacije koje insistiraju na prividnoj srodnosti i prividnoj razlici, dok skrivaju prave i dubinske istine koje su delikatno poštoveo razgrančenje njihovih pojmoveva dinamike. Aspekti Geteovog pojma dinamike mnogo su složeniji samim tim što su postavljeni stručnije egzaktne nego što je bio slučaj sa Helderlinom i Nevalisom. Ne vidim onda čemu ovako apstraktne i uopštene formulacije koje insistiraju na prividnoj srodnosti i prividnoj razlici, dok skrivaju prave i dubinske istine koje su delikatno poštoveo u poetske suštinske ličnosti.

Autorovom shvatjanju nemačka romantika mogu se staviti ozbiljni stručnije egzaktne nego što je bio slučaj sa Helderlinom. Helderlin je bio slučaj za Geteovo shvatjanje, neko uopštena i uopštene formulacije koje insistiraju na prividnoj srodnosti i prividnoj razlici, dok skrivaju prave i dubinske istine koje su delikatno poštoveo razgrančenje njihovih pojmoveva dinamike. Aspekti Geteovog pojma dinamike mnogo su složeniji samim tim što su postavljeni stručnije egzaktne nego što je bio slučaj sa Helderlinom. Helderlin je bio slučaj za Geteovo shvatjanje, neko uopštena i uopštene formulacije koje insistiraju na prividnoj srodnosti i prividnoj razlici, dok skrivaju prave i dubinske istine koje su delikatno poštoveo razgrančenje njihovih pojmoveva dinamike. Aspekti Geteovog pojma dinamike mnogo su složeniji samim tim što su postavljeni stručnije egzaktne nego što je bio slučaj sa Helderlinom. Helderlin je bio slučaj za Geteovo shvatjanje, neko uopštena i uopštene formulacije koje insistiraju na prividnoj srodnosti i prividnoj razlici, dok skrivaju prave i dubinske istine koje su delikatno poštoveo razgrančenje njihovih pojmoveva dinamike. Aspekti Geteovog pojma dinamike mnogo su složeniji samim tim što su postavljeni stručnije egzaktne nego što je bio slučaj sa Helderlinom. Helderlin je bio slučaj za Geteovo shvatjanje, neko uopštena i uopštene formulacije koje insistiraju na prividnoj srodnosti i prividnoj razlici, dok skrivaju prave i dubinske istine koje su delikatno poštoveo razgrančenje njihovih pojmoveva dinamike. Aspekti Geteovog pojma dinamike mnogo su složeniji samim tim što su postavljeni stručnije egzaktne nego što je bio slučaj sa Helderlinom. Helderlin je bio slučaj za Geteovo shvatjanje, neko uopštena i uopštene formulacije koje insistiraju na prividnoj srodnosti i prividnoj razlici, dok skrivaju prave i dubinske istine koje su delikatno poštoveo razgrančenje njihovih pojmoveva dinamike. Aspekti Geteovog pojma dinamike mnogo su složeniji samim tim što su postavljeni stručnije egzaktne nego što je bio slučaj sa Helderlinom. Helderlin je bio slučaj za Geteovo shvatjanje, neko uopštena i uopštene formulacije koje insistiraju na prividnoj srodnosti i prividnoj razlici, dok skrivaju prave i dubinske istine koje su delikatno poštoveo razgrančenje njihovih pojmoveva dinamike. Aspekti Geteovog pojma dinamike mnogo su složeniji samim tim što su postavljeni stručnije egzaktne nego što je bio slučaj sa Helderlinom. Helderlin je bio slučaj za Geteovo shvatjanje, neko uopštena i uopštene formulacije koje insistiraju na prividnoj srodnosti i prividnoj razlici, dok skrivaju prave i dubinske istine koje su delikatno poštoveo razgrančenje njihovih pojmoveva dinamike. Aspekti Geteovog pojma dinamike mnogo su složeniji samim tim što su postavljeni stručnije egzaktne nego što je bio slučaj sa Helderlinom. Helderlin je bio slučaj za Geteovo shvatjanje, neko uopštena i uopštene formulacije koje insistiraju na prividnoj srodnosti i prividnoj razlici, dok skrivaju prave i dubinske istine koje su delikatno poštoveo razgrančenje njihovih pojmoveva dinamike. Aspekti Geteovog pojma dinamike mnogo su složeniji samim tim što su postavljeni stručnije egzaktne nego što je bio slučaj sa Helderlinom. Helderlin je bio slučaj za Geteovo shvatjanje, neko uopštena i uopštene formulacije koje insistiraju na prividnoj srodnosti i prividnoj razlici, dok skrivaju prave i dubinske istine koje su delikatno poštoveo razgrančenje njihovih pojmoveva dinamike. Aspekti Geteovog pojma dinamike mnogo su složeniji samim tim što su postavljeni stručnije egzaktne nego što je bio slučaj sa Helderlinom. Helderlin je bio slučaj za Geteovo shvatjanje, neko uopštena i uopštene formulacije koje insistiraju na prividnoj s

RAZVOJ I NAPREDAK UMETNOSTI

Naučno-tehnički razvoj je tako očigledan da niko ne može sumnjati u to da je danas, na primer, brodarstvo razvijenije nego što je bilo u antičko doba ili pre Fultonova pronašlaška; ali i posle pronašlaške parobroda razvoj je i dalje teško sve do sastavljene upotrebe atomskog pogona brodova. Naučno-tehnički razvoj i napredak su kontinuirani, kumulativni. Mogu se izraziti na numerički, kvantitativno način, dok takav razvoj istovremeno znači povećanje uđobnosti, sigurnosti, preciznosti i on stoga u sve većoj mjeri doprinosi blagostanju čovečanstva.

Pitanje je da li u umetnosti postoji razvoj i napredak u navedenom naučno-tehničkom smislu reči. Naizgled, svako umetničko delo počiva u sebi, postiže određeno savršenstvo, pa se prema tome ne može dalje usavršavati. "Poboljšanje" jednog umetničkog dela u kasnijem razvoju uopšte nije moguće: možemo samo stvoriti neko drugo delo. Ovde isto tako nema pretходenja, kao povezanog razvoja koji jednosmislenim promenama dovodi do pojave baš ovog određenog dela. Istorija umetnosti je onda zbir uspehljih izraza, savršenih oblika koji stoje jedni kraj drugih, pa se faktor vremena oviđe, izgleda, može eliminisati. Bezvremenost umetnosti se tako suprotstavlja istorijskoj uslovljenosti rezultata naučno-tehničkog mišljenja. Po ovome savršenju, u umetnosti nema ni razvoja ni napretka.

Razvoj umetnosti se ne može shvatiti kao imantan, mada postoji vrlo jasan i značajan imantan faktor u tom razvoju. Drugim rečima, umetnost je u jednom vremenu povezana sa drugim, neumetničkim kulturnim aktivnostima, a sve one imaju zajednički koren u društvenom životu, u materijalnoj proizvodnji života ljudi u određenom istorijskom razdoblju. Ako se ustanovi ovakav potpuni uzročni tok kulturno-istorijskog razvoja, kome pripada i umetnost, time se ne poriče stvarački kod umetnosti, umetnostime ne postaje puška kulturno-istorijska ilustracija, umetničko delo onda nije samo dokument života u jednoj epohi. Time se ne poriče samosvojnost razvoja umetnosti, a ono što je individualno i pojedinačno ne razlaže se u nečem što je opšte. Treba uvideti da se, na primer, razvoj jednog stila može objasniti čisto unutrašnjim, imantnim umetničkim činocima, ali da se sama promena stila, revolucija ukusa ne može objasniti tim unutrašnjim razlozima. Revolucije u umetnosti moguće su samo onda ako dođe do radikalne promene u stavu prema životu i svetu. Jer, mi doživljavamo samo određene sadržaje, pa se i ti sadržaji moraju prezentirati samo u određenoj strukturi da bi za nas bili istiniti. Obuhvatamo doživljajem ono što odgovara našem stavu prema životu, što se nalazi na našem uveru ograničenom horizontu. Ukoliko, dakle, ti stavovi utiču na pravac umetničkog oblikovanja, oni su relativni za razvoj umetnosti. Emil Utic piše: "Danas se zaceo gotski stil neće izvoditi iz feudalnog sistema, a nizozemski naturalizam iz nastajanja građanske kulture, već će se tražiti zajednički izvor iz koga potiču sve te pojave, tražiće se krajnji stavovi prema životu i svetu, na koje opet unatrag deluju razne kulturne oblasti na različite načine." (Zasnivanje opšte nauke o umetnosti, 1920).

Prema tome, treba odbaciti ideju o čisto imantnom razvoju umetnosti, kao i ideju o čisto logičnom razvoju umetnosti. Ne postoji neka "artistička logika" koja svojim unutrašnjim nužnostima određuje istorijski kod umetnosti. Doduše, zastupnici teorije o zakonitoj uslovljenoći razvitka umetnosti ne gubite iz vida stvarački moment individualnosti i neponovljivost dela se po njihovom mišljenju može saglasiti sa logički nužnim razvojem, kao što je svaki ljudski život jedinstven i neponovljiv, mada je filozofska proces razvoja uver isti. Medutim, razvita umetnost ne teče čisto logički, pa se u teoriji umetnosti mora odbaciti preterani racionalizam, kao što se mora uvideti jednostranost i nedovoljnost teorije o imantnom razvoju. Najzad, treba odbaciti zabludu da se razvojnom teorijom može objasniti sve: u tom slučaju bi svako umetničko delo bilo svedeno na primer, a umetnik po-

stao samo jedna tačka kroz koju struje opšte tendencije razvoja.

Naučni zadatak se sastoji u ispitivanju pojedinih faktora razvoja umetnosti u jednoj epohi, pošto se načelo prihvati teorija o dijalektičko-istorijskom karakteru društvenog i duhovnog razvoja čovečanstva. Postoji tako imantan faktor razvoja, ali pored njega i individualan, nacionalan, društveni, kulturni faktor, kao i faktor vremena. Imantan faktor se javlja kao problem u samoj umetničkoj produkciji, problem čije rešavanje u stvari povećava razvoj stila u jednom određenom trenutku. Tako u razvoju impresionizma možemo jasno videti delovanje imantanog faktora, naime problema svetlosti i boje (tzv. hromoluminarizam) čije rešavanje predstavlja pravi razvoj stila. To se vidi u prelazu ka neoimpresionizmu.

Iz zajedničke kulture u jednom vremenu, iz objektivnog "duha vremena" proizilazi sjeđinjući stilski faktor u umetnosti. Govori se o "opadanju" i "kraju" jednog stila, o otupljivanju, o zasićenosti jednim stilom, što dovodi do pojave novog stila, itd. Medutim, govor o opadanju stila često je opravдан samo sa tačke gledišta drugog stila, jer tobožnje opadanje stila može značiti samo borbu sti-

Milan DAMNJANOVIĆ

lova. Stvarno opadanje stila postoji samo onda, ako se u to isto vreme ne javlja nikakav novi stil. Kategorije istorijskih novog i efikasnog su bitne u teoriji razvoja umetnosti.

Značaj individualnog faktora se prosudjuje na različite načine. Po Hegelu, umetnik je samo realizator zakonitog razvoja umetnosti, a genije predstavljaju otelotvorene određenog naroda. Po Karlašu, sav kulturno-istorijski razvoj, pa, dakle, i razvoj umetnosti, potiče iz velikih ličnosti, snažnih stvaračkih individualnosti. Obe ove teorije su jednostrane, pa je odmah jasno da se naučno prosudjuje razvoju umetnosti kreće daleko od ovih ekstremi.

Vrlo je zanimljiv i značajan problem periodičnosti i cikličnog razvoja umetnosti, naime istorijske rekurense određenih umetničkih načina oblikovanja. Na uvidanju izvesnih pravilnosti u takvom razvoju zasniva se eventualno predskazivanje dalgog razvoja umetnosti, takozvana prospективna estetika, prema terminu i pojmu koji je skovao Etjen Lurio. Objašnjene tih razvojnih ritmova koje razni autori određuju na različite načine, nalazi se u činjenici sličnosti našeg reagovanja na slične situacije, kao i u daljnjem činjenici po stojanja tivčnih psihičkih sastava.

ALBERT KINERT: CADA I KRV

KUBANSKA POEZIJA

Iako se veliki literarni pravci na Kubi javljaju istovremeno kad i na našem kontinentu, ipak se njena književnost ne može uporediti ni sa jednom književnošću u Evropi. Ako podrobne osmotrimo dela kubanskih i evropskih liričara, koji pripadaju istoj književnoj struci, na primer kubanskog, primetićemo da ovi pesnici poseduju raznoredno čulo za ljudsku egzistenciju i da utisci o životu jednini ne važe za one druge. Žestina, strahotno saosećanje sa zbiljom, tako svojstveni kubanskim romantičarima Mendiću, Zenei, Valdesu, ne saglašavaju se sa dražesnom raštušenošću jednog Misea ili arističkog pitoresknošću jednog Gotjea. Dok Gotje ne živi u svetu, već ga se izvesni aristokrat skog odstojanja, posmrtara spolja, dotele Mendiću, Zeneu, Valdesu živeti jednako osećaju kao borbu i kao dramu koja ih neodoljivo privlači da u njoj učestvuju, jer im daje mogućnost da se kroz nju patetično utkaju u veliki trenutak, makar i po cenu sopstvene propasti. Romantičari smatraju posledicom intenzifikacije života, svečanim povratkom elementarnim životnim izvorima. Stoga mu i prilaze u paroksizmu senzibilnosti, u egzaltaciji imaginacije.

Kubanski liričari prožeti su duhom svog naroda snažnog, uznenarenog temperamenta. Taj kulturov mena, ali ne i od Šekspira. Savremeni češki estetičar, Mirko Novak, smatra da je nemogućno pokazati neki večni, kontinuiran progres umetnosti, ali da je opravdano govoriti o progressu umetnosti u kruhu jedne društvene, političke i ekonomiske celine. Tako, po Novaku, možemo smatrati da su Sofokle, Eshil i Euripid bolji tragičari od drugih grčkih tragičara iz istog vremena, ali ne i od Šekspira.

Prema tome, da bi se ispitao i određeno pojam napretka u umetnosti, treba prethodno razmotriti sam termin napredak koji se svakako uspešno može primeniti u društvenom, naučnom i tehničkom razvoju, ali ne i u oblasti umetnosti. Tehničkog na pretku, doduše, može biti i u razvoju jedne umetničke škole, pa i u ličnom razvoju jednog umetnika, ali pošto je umetnička tehnika samo jedan element u celini umetničkog oblikovanja, iz toga ne može proistići dokaz o napretku umetnosti u određenom slučaju. Postoji usavršavanje je dogn stila, u okviru jedne umetničke škole, ali umetničku vrednost ne određuje pripadnost jednom stilu, primena određene metode, pa stoga izraz "razvoj stila" nije identičan sa izrazom "napredak umetnosti". Uzmemo li kao kriterijum vrednost sadržaja koje umetnik oblikuje, onda dolazimo u položaj da umetničku vrednost oblikovanja, uspelo izraza itd. zanemarujemo u korist vanumetničkih vrednosti i da eventualni moralni, idejni i drugi napredak smatraju posledicom intenzifikacije života, svečanim povratkom elementarnim životnim izvorima. Stoga mu i prilaze u paroksizmu senzibilnosti, u egzaltaciji imaginacije.

Kubanski liričari prožeti su duhom svog naroda snažnog, uznenarenog temperamenta. Taj kulturov mena, ali ne i od Šekspira.

Medutim, Hoze Marti, a njihovo zajedničko obeležje i dalje ostaje ona osobna kubanska neobuzdanost instinkta i želja za intenzivnim doživljajem, koja pesnike navodi da pridaju najveću važnost suštinskom, na štetu privida koji ih okružuje. U tom cilju oni često razbijaju jedinstvo predmeta obrade, da bi najsnažnije njegove osobine pateći u veličali i tako što više istakli.

Čak i pojava avangardizma u vremenu trenutica života, i njega su stvari je samo egzaltirani bunt protiv razdoblja hladnoće, štore promišljenosti, prazne retoričnosti. Među mladim pristalicama avangardizma, zapaža se, po suge stivnim i originalnim pesmama, Alberto Rubio.

Mariano Brul, Eugenio Florit, Emilio Balagás, pesnici rasnog kubanskog temperamenta, koji neodoljivo izbjiga ispod njihove rafinirane uzdržanosti, okupljaju se oko časopisa "Nova poezija". Socijalni bunt nalazi pritom svoj najviši izraz u pesništvu čuveg Nikolasa Gilena. To je doba političkih i socijalnih nemira pre drugog svetskog rata kada kubanska poezija, koja se uvek hranila velikim previranjima, nalazi opet najviši razlog svog postojanja. Javljaju se nova imena: ponešto preciozni Eliseo Dijego, uzdržani Garsijus Maruz, hermetični Lima i Bakero, a njihovo zajedničko obeležje i dalje ostaje ona osobna kubanska neobuzdanost instinkta i želja za intenzivnim doživljajem, koja pesnike navodi da pridaju najveću važnost suštinskom, na štetu privida koji ih okružuje. U tom cilju oni često razbijaju jedinstvo predmeta obrade, da bi najsnažnije njegove osobine pateći u veličali i tako što više istakli.

Jugana STOJANOVIC

Eugenio Florit

Roden 1903. »Spanjolski cvet sa Kubom, nazvao ga je Huan Ramon Hímenz. Njegova glavna dela sakupljena su pod zajedničkim imenom "Moja poema". Sad je profesor univerziteta u SAD.

ODSUTNI

Ko se to žrtvovao za život moj
I krik se njegov slomio
I krik njegov odjeknuo
Daleko izvan obala
Mog davnog i cvetnog ostrva
Pa dopro ovamo da me uzbudi
U odsutnosti mojog dalekoj
I on me sada teško učveljuje
Kome li pripada taj ranjeni jezik
I koji je uporan svie oteklo
A kome oko ranjeno vrhom
Metalna koja ga je probilo
I cije li su to ruke i grudi
Poprskane usirenom krvlju
Ne znam ne znam ko je bio taj
Ko je za mene žrtvovao život
Ko se to dao Ali ovde
Daleko og žarišta pobune
Sa sramom zbog koga je moja krv
Plašljiva meni tako malo služila
Ne krijem da priznam to
Taj daleki akt života u očajanju
Dat ovom vetrnu koji me obavija
I zato glas svoj sada podižem
do sanjam o svome ostrvu
I blagoslijam plačem onog
Koje se žrtvovao za moj život

(13 juna 1959)

Rolando Eskardo

Roden 1925, objavljivan u više antologija kubanske poezije. Umro nedavno u Havani.

DANI

Ima dana koji nailaze na mene
I zatrpujući lagano moje srce
Zbunjuju me svojim časovima
Ima dana koji nailaze na mene
Kao ogromna poludivilja stada
Oh mrzim te predikavica dane
Koja kao da se ruše na mene
I te zimske kiše
Koje šibaju moje kose
Ima dana koji nailaze na mene
I udaljuju se mirno zatim
A ja ostajem

Roberto Fernandes Retamar

Roden 1930, objavio je mnogo poeme u Meksiku i u Havani. Bio je godinu dana kulturni atač u ambasadi Kube u Parizu.

OSLOBOĐENO OSTRVO

Konj, leptir, mornar, mačka
Velika riba i mala riba
Urlajući povlače sve sa sobom
U kovitlac strašni
Kome niko ne može odoleti
Do same odsećene dojke
Škripi lahor
I crvi zemni uživaju
I puž se zabavlja
Ali gomila očiju dana
Podići će se ponovo
Prava ponosa gotovo božanska
Natprirodna neumitna
I raskomadano vrzino kolo
Stupiće ponovo u kovitlac
Ostavljajući ranjenu i drhtavu
Telesnu put probudene lepotice

Nivarija Tejera

Roden 1930. Objavio u Havani više zbirk pesama: "Svetlost sunca" (1958), "Pedine" (1955) i "ZORA bolesnog deteta" (1954).

U MRAČNIM ULICAMA ZA VREMENATA

Ovdje čekaju naše vlažne maramice
čas da se dade znak
Ovdje čekaju zvezde dan sve bliži nama
Jer uskoro dosegnemo obale
Ogromne svetlosti uskoro čemo
ih dosegnuti
Telo koje nas prati kroz život
Zadržaće pod nepoznatim milovanjem
I svetlost će nas ispuniti
I svi čemo se pogledati pravo u oči
U tišini
Prvi put

(Preveo Nikola TRAJKOVIĆ)

Izložba Alberta Kinerta

Zagrebački umetnik Albert Kinert u okviru svoje izložbe, nazvane "Bezimeni ožiljci", pokazao nam je akvarele i ulja. Po svom karakteru izložba je lep i zanimljiv primer jednog osobnog likovnog izražavanja. Od eksplorativne, čini nam se da su akvareli potpuni, definitivni odraz umetničke konceptcije.

Slikarstvo Kinertovo po svojoj stilskoj orientaciji pripada apstraktnoj umetnosti. Slikaru se za njegovu poetizovanu rekonstrukciju nekih emotivno vrlo zgušnutih doživljaja način informira učinio najprikladniji.

Likovna misao Kinertova jasna je i određena. "Izgled" njegovih akvarela lako se može rečima skicirati — do te mere je shema

njegove kompozicije jednostavna, sa kojim Kinert ima izvesnih izražajnih srodnosti.

Mada je osnovna vrednost ovih akvarela njihova čisto likovna terminologija, nisu oni lišeni prisutnosti ljudskog osećanja. Već sama koloristički vrlo senzibilna materija donosi mnogo komunikativnog i emocionalnog potencijala. Kroz kontrast između jednobojne pozadine i vrlo intenzivne fleke — "ožiljka" izblja svetlog sukoba pojedinca sa okolinom. On uslovljava izolovanost u kojoj čovek još jače pruža ruke i nije prestao da želi, da sanja. Slično muzičkoj čistoti i Kinetovoj akvarelskoj enformel, afirmiračnoj unutarnjoj realnosti umetnikovu.

Dr Katarina AMBROZIĆ

Sve se ovo radi za čoveka

»Mi nastojimo da uskladimo interes pojedinaca sa interesom čitave zajednice. Mi znamo da je to najslodenje, ali smo jedinstveni u shvatanju da u tim složenim ekonomskim pitanjima i odnosima treba što više gledati na čovjeka. Jer, sve se ovo i radi za čovjeka. I zato, ako čovjek ne dobije, mi nismo postigli svoj cilj.«

O životu i brigama pojedinaca

... potrebno je brinuti se o ljudima. Teško je čovjeku kad je napušten, kad je sam i kad dođe u tešku situaciju. Naša zajednica mora voditi računa o životu i brigama svakog pojedinca. Mi smo baš u komunalnom sistemu, u zajednici komuna, htjeli postići da vlast bude približena narodu i da vodi brigu o ljudima.«

Komunisti moraju biti humanisti

»Dužnost je svih rukovodilaca i svih komunista da prate život ljudi. Treba znati ući u lični život svakog čovjeka i razumjeti njegove teškoće, jer svaki je čovjek čitav svijet za sebe, biće koje ima i veselih i žalosnih trenutaka u životu. Nije zato potrebno biti neki psiholog; dovoljno je biti čovjek, imati sreću i osjećati za ljude. Mi nismo, razumije se, neki Samarićani; ali mi smo komunisti, a komunisti moraju u prvom redu biti humanisti. Oni treba da shvate da su ljudi koji moraju biti u službi svome narodu. A u čemu je sreća i život ljudi, to je sam ne mogu ocijeniti; zato i ne mogu namećati nekome sreću ni ja niti ko drugi. Čitav narod zna u čemu je njegova sreća i to mora za nas biti putokaz.«

Nastojmo da zakon jačeg bude odbačen

»Moramo uporno nastaviti borbu da ideja miroljubive i aktivne koegzistencije između naroda i država konačno pobedi. Moramo nastojati da zakon jačeg bude odbačen kao nedostojan pojam u ljudskim odnosima, naročito u današnje vrijeme nezапаме висине naučnih dostignuća. Kultura ljudi i humanizam treba da budu na visini današnjih civilizatorskih dostignuća u tehnici i nauci uopće. U protivnom, ta dostignuća mogu postati prokletstvo za čovjeku.«

Rat — najveći neprijatelj čovečanstva

»Mi smatramo i govorimo da se ratom i ratnim razaranjem ne može graditi ni širiti socijalizam u svijetu, već da se to može postići samo upornim zalaganjem i stvaralačkim radom trudbenika u svakoj zemlji i konstruktivnom saradnjom sa drugim narodima. Rat je najveći neprijatelj čovečanstva, a napose socijalizma, i mi ga odbacujemo kao sredstvo za obracunavanje među narodima zbog različitih društvenih oblika i koncepcija.«

O koegzistenciji i saradnji

»Njima (Kinezima) smeta naša teza o koegzistenciji i saradnji između zemalja Istoka i Zapada. A u čemu je štetnost saradnje sa zapadnim zemljama? Ko živi u tim zapadnim zemljama? Zar u zapadnim zemljama žive samo milijuneri i bogataši, ili žive i radnici i seljaci, i to u još većem broju nego u drugim zemljama, pošto su zapadne zemlje visoko razvijene? I tamo živi narod, pa zašto onda da ne saradujemo s tim narodima, zašto da stavimo barijeru između nas i zapadnih naroda...«

O diktaturi proletarijata

»Tačno je da je kod nas diktatura proletarijata, ali ona treba da dolazi do izražaja samo utoliko, ukoliko se radi o iskorenjivanju klasnog neprijatelja, ukoliko se radi o onima koji su neprijatelji socijalističke izgradnje, koji su neprijatelji socijalizma, jer to i jest historijska uloga diktature proletarijata. A ukoliko se radi o narodu, o onima koji vole našu zemlju, koji žele izgraditi socijalizam, koji rade i grijeshe, ali žele to ispraviti, protiv njih nema diktature proletarijata. Prema njima mora postojati drugarski, vaspitni odnos svih onih koji se nalaze na raznim položajima i koji su za to odgovorni. Tako i nikako drukčije postavljamo mi tu stvar.«

Oslobodilačka borba bila je i revolucija

»Htio sam da kažem ovde nekoliko riječi i o tome da je tragično što i danas, poslije više od trinaest godina od svršetka rata, čitavo čovečanstvo stipe od novog rata, od novih katastrofa. Neki ljudi nisu izvukli pouke iz prošle tragedije. Ali, oni koji su tu borbu nosili na svojim ledima, koji su krvarili po raznim šumama i poljima i bili ranjani, oni koji su na svojim ledima osjećali šta znači rat, i narod koji su pretrpjeli sve ratne strahote, oni neće rata. I ova proslava ovde ima simboličan karakter protesta protiv novih ratova, protiv novog stradanja ljudi i čitavog čovečanstva na zemlji. Naša nadčovečanska borba, drugovi i drugarice, završena je pobijedosno zajedno sa borbom koju su vodili naši saveznici. Ali, borba koju smo mi u Jugoslaviji vodili nije imala veliki značaj samo za nas. Njen značaj nije bio samo u tome što smo istjerili okupatora. Ona je imala značaj i za naše saveznike — i oni su nam i odavali priznanje, i za vrijeme rata i poslije rata. I danas nam odaju priznanje. Ali, ne izvlače se uvijek i odgovarajući zaključci iz tih priznanja. Ponekad se postupa drukčije i ne cjeni se ono što smo mi u svojoj zemlji postigli. Ponekad se ne shvata da je naša Oslobodilačka borba bila u isto vrijeme i naša Revolucija, u toku koje smo mi srušili stari sistem koji je narode Jugoslavije doveo do katastrofe, pa smo zatim na ruševinama tog sistema stvorili novi, socijalistički sistem — i danas gradimo dalje socijalističko društvo.«

Mogućnosti za duhovni razvoj

»Ako je materializam usko povezan sa egoizmom, onda je to negativno. Ali ipak je ono materialno osnovno u postojanju društva. Materialne osnove mogu podići čovjeka na viši nivo, mogu dati ljudima ono što im je potrebno na zemlji. Danas ne treba tražiti spas u apstraktnom, već treba u materialnom nalaziti mogućnosti za duhovni razvoj i život ljudi na zemlji. A te mogućnosti su ogromne, jer se čovečanstvo u tom pogledu još uvijek nalazi na početnim stepenicama. Čovečanstvo treba da živi, narodi treba da srede svoje odnose tako da svi mogu živjeti, i to dobro, jer za to ima mogućnosti.«

Rodoljub Čolaković

Za Tita je partizanski rad već odavno bio glavno u životu; borba za oslobođenje radnog naroda on je smatrao svojim životnim pozivom, nome se sve potičjavalo i bio je spremjan i sposoban da radi toga podnosi razna lišavanja, da žrtvuje i sam život. Sviest o tome da je borac takvih kvaliteta ispunjavala ga je ponos. U tu borbu on je unio cijelo svoje biće, svu strasnost svoje borbene prirode koja uživa u okrušju kao svom bitnom elementu. Ali, istovremeno, on je umio hladno da razmišlja i u najopasnijoj situaciji, da traži izlaz iz nje trezveno analizirajući svaku okolnost u neravnoj borbi sa nemilosrdnim neprijateljem, uživajući u tom da ga nadmudri lukavstvom, kad se još nema snage da se dejstvuje drukčije. Sjećam se, pričao je smijući se, kako je u Zagrebu 1928. godine isao kući s jednog sastanka. Uz to se je imao važan ilegalni materijal, a povrh toga i oružje. Tih dana, neposredno poslije ubistva Stjepana Radića, zagrebačka partizanska organizacija spremala je velike demonstracije i štrajkove. Titova glava bila je puna smjelih planova. Policija je bila na oprezu, svaku noć bile su racije. Kako kući daleko na periferiju Zagreba, — pomislio je Tito, kad se kasno noću našao sam sa opasnim materijalom u centru Zagreba. I — uzeo je taksi, zavratio se u sjedište, izgravajući gospodina koji se kasno vraća iz vesela društva. Tako je obmanuo policijskog agenta koji je zaustavio auto, zavrio u njega, odmahnuo rukom i rekao šoferu da vozi dalje.

Svima nama bilo je teško u tamnici. Odrezani od živog života, od borbe, mi smo zapravo zivotarici iz rešetke. Rad na ideološkom izgradnju, spremanje za sutrašnje borbe mogli su da ublaže naše patnje, ali nisu mogli da ih izbrišu. O tome mi nismo nikad govorili, svaki je to preživljavao u sebi, pomalo i stideći se što je to tako, a pogotovo da o tome govoriti. Mislim da je u našem malom mariborskom kolektivu, tamnica najteže padala Titu. On je radio, učio, ali to je bila nedovoljna hrana za njegovu neukrotivu borbenu prirodu koja je žudjela za akcijom, u kojoj se jedino mogla ići i zadovoljiti. Sjećam ga se kako je ponekad šetao između zaključanih vrata i rešetke ne govorči ni s kim, zanesen u misli, vjerovatno kidajući se u sebi što je tu, za rešetkom a ne napolu, gdje je njegova sna ga — on je toga uvjek bio svjestan — tako potrebna i gdje bi mogao biti i te kako koristan. U tim trenucima, on je čitavim svojim izgledom i držanjem podsećao na orla u kavezu koji nemnoće bije krilima o rešetke svog kavezeta.

(1949)

naših bolnica, neprijatelj nije uspeo, borci su ginuli, ali bojište je ostalo zasejano leševima gnusnih zločinaca koji su hteli da nam pokolju nemocne bolesnike. Bolnice su spasene, a neprijateljski obruč u četvrtoj ofanzivi probijen. A kada je Tito izrazio zahvalnost borcima tih brigada — to je ispunilo topilom i ponosom grudi svih naših boraca, i svih su borići želeli da i njima drug Tito zada najteže zadatke, da bi potvrdili njegovo poverenje. Kada je na najtežim marševima, u najtežim ofanzivama, pored kolona prolazila još iz daleka markantna silueta, a prisni dobro poznati glas rečio: "Drugovi, izdržaćemo!", onda umore više nije bilo, gladi više nije bilo, opasnosti više nije bilo. A ranjenici i bolesnici su s uverenomšću spokojnom sigurnošću govorili: "O nama drug Tito brine!"

(1945)

Gde god se srećemo sa leptotom, snagom i veličinom, danas, tu je ispisano ime Tita. Preko noć, ono osvane na zidovima neprijateljskih garnizona, kao moćan znak pretnje: neizbrisivo! U jurišu, ono je bojni poklič udarnika: silovito! U opštem veselju, ono je vrhunac radosnosti: nezaboravno! U ostvarenom delu, ono je pokretač: čudeštveno!

S njim će se sresti u partizanskoj bolnici, šapuća ga nemu se bolesnika, kao nadu i motivitu: ono iseljuje. Izgovaraju ga junaci na gubilju, veličanstveno i jednostavno: krv se ledi ubicama!

Mladost ga izgovara vedro, i on otkriva njen polet: starost naglašava ozbiljno, i ono ispoljava njenu trezvenost.

S njim su nas dočekali seljaci Glamoča, građani Andrijevice, žene Ogorja, deca Kušića.

O Titu zbere devačka popevke, junački deseterac i starci moderni stih. O njemu govorci priprosta reč naroda i razvijena misao učenih: N-a-s!

Narodni borići ga nose u srcu, bliskog i dragog, zauvek spojenog s najprisnijim, najdragocenijim: kao smisao i vrednost života koji se tek sluti i otkriva. Oni znaju za njegovog bol zbog Gornjih Bara, za onu toplu, "požaru, druželj" na Zelengori, za odlučnost kod Jablanice, za muževnost kod Miljevine. On je s njima delio neprospavane noći u petoj, studen na Treskavici, glad na Durmitoru...

U tesnim seoskim izbama i u svečanim dvoranama može se videti jedna njegova slika. U njoj Titov ustremljuje svoj spokojni povedom ozračeni pogled svih teškoča i varljivih pojedinosti, u

KAJ HOCE HRUŠC IN HRUŠC KROG NAS?

PETLETKA NASA TECE.
MI KAR PUSTIMO CASU ČAS!
PETLETKA NASA TECE.
VES NAS ODGOVOR, VES DOKAZ:
PETLETKA NASA TECE.

Visoko spoštovanemu tovarišu Maršalu Titu za rođendan

Oton ZUPANCIC

dućem zadatku za mene. Taj zadatak mi je postavio (trebalo je zauzeti jednu od obližnjih komunikacija), ali, razmišljajući u trenutku, promenio je odluku i rekao da ostanem do daljeg u Vrhovnom štabu.

U toku razgovora, nailazili su komandanti drugih jedinica, kuhari, a povremeno i ostali članovi vrhovnog štaba, među kojima i drug Aleksandar Ranković.

Kada sam na ovaj način dobio „privremeni raspored“, drug Ranković me je poveo da mi pokaže sobu u kojoj će provesti noć.

U zoru, svi smo se našli u nedalekom tunelu pod brdom. Bili su tu i prateći delovi i razni drugi delovi naših rasparčanih jedinica koje su se povukle u toku borbe za Užice. Na prilazima oko Užica besnela je još uvek žestoka bitka, poštušući našu Nemcu nastavili napredovanje. Nad nama, nad tunelom, razvila se neobična borba između četničkih i sadašnjosti i sadašnjosti i lepotu budućnosti: moć i veličina istorije!

Jedna seda starica Dalmatinske Zagore, ganuta slutnjom sudsbine koju oružjem kujemo i bratstvom nosimo htela je na jednom skupu da iskaže svoju misao, ali joj se s usana, nemoćnoj od radosti, otela samo jedna reč, od iskona osećana i drevno naglašena: Tito!

Oduševljenje je ponelo slušaoce, i oni su, s pritajenom suzom na oku, jasno osetili:

Sreće naroda, kad progovori, uvek kaže sve!

(1944)

Josip Vidmar

Na železničkoj stanici dočekao nas je oficir koji nas je odveo u Vrhovni štab; tu sam se jedva uspeo pozdraviti s nekim poznanicima, kad mi je bilo saopštено da doktor Riba, popa Žečevića, i mene očekuje drug Tito. Išao sam za dežurnim i ubrzo sam stupio u radnu sobu komandanta Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije. Bilo je veće. Cista, jednostavna nevelika soba bila je puna električne svjetlosti. Primitio sam nekoliko naslonjača, na kojima su već sedeli drugovi koji su pozvani zajedno sa mnom. Pored vrata stajao je, u stavu mirno, komandan-tov lici dežurni oficir. Prema vratima bio je veliki pisac sto, još jače osvetljen i pun papira. Za njim je sedeo Tito. Prišao sam mu, predstavio se, i kao od nečega osloboden i dirnut seo na ponudenu stolicu. Motrio sam njegovu pojавu sa svom težnjom i usredsređenošću za koje sam sposoban. Srednjeg je rasta, čvrsto graden, glavu drži ponosno. Lice mu je bledo, obrisano, kosa plava, na slepoćnicima proseda, čelo visoko, oči leže duboko, svetlodobre su, malko zamagljene i umorne, nos izrazito povijen, izraz usta beskrajno komplikiran, brada jaka, čitav izraz lica energičan i oča-

ravajući. U njemu je nešto napoleonsko, a moglo bi da bude i lice umetnika. Njegovo ponasanje je rezervisano i mirno, ali su mu kretanje brže i nervozne.

Posmatrao sam ga kao od nečeg osloboden, skoro bih rekao olakšan. Pitanja koja su me na putu ispunjavala nemiton i bri-gom, bila su sada rešena. Ne bih tada znao odgovoriti: zašto, ali mi je već bilo jasno da su u tom čoveku ujedinjeni energija i čar, energija i neka očaravajuća snaga koja je data samo dragocenim i najprelemljenim prirodom. Osećao sam u njemu nešto zanosno i poletno, nešto čvrsto realno i ujedno uživo.

(1953)

Erih Koš

Komesar je završio sa čitanjem i začuo. Pismo u celini nije bilo mnošto vedro, bilo je u njemu mnogo šta gorko, niz oštirih reči i prekora; govorilo je o još težim borbama koje predstavljaju, a o kojima baš u ovaj mah, ništa en znamo sem četničkih zloguših glasina. Kako su se, dakle, završile te borce koje predstavljaju pismo, šta se desilo za ova dva meseca pozadji nas, šta je bilo sa glavninom vojske, njenom komandom, celim pokretonom i ustanom?... Ali, mada na ta pitanja izvragnog odgovora nema, zategnutost na licima drugova, kao da je popustila, neki tamni veo kao da je spao sa njih i kao da merske i slobodnije sedne na stolicama i mlinje puše — čovek koji dobro vidi i tačno zna što hoće, istini može da pogleda u oči, sebe i druge, ne mora da zavarava i teški pustim željama i nadama, jer je teško vidi izlaz, a ima još volje i snaži vede da se sa njima bori. Za vojnika to je dovolino i komandant bataljona, koji je sedeo preko putu komesara, prvi je prekinuo čutanje.

— Čije je pismo? — pitao je.

— Vrhovnog štaba!

— Ko ga je potpisao?

— Komandant — rekao je komesar. — Tito.

— Biće sad tamo sve u redu!

PREDSEDNIK TITO SA DELEGACIJOM KNJIŽEVNIKA JANUARA 1954.

na ove strane i prvi put se ove čulo. A ipak je i svima ostalo, mada je ličilo na nadimak kao prvi lični podatak koji individualizuje nekog čoveka, govorilo daleko više no neodređeni naziv „vrhovni komandant“ i učinio nam bližom, stvarnjom i određenjima nama do tle nejasnu predstavu o dalekom nekom štabu koji usred zemlje, u brdovitoj Bosni, upravlja pokretima vojske i celim ustankom. I mada je to bio samo mali novi podatak, konkretni i lični, toime, vezano uz pismo i njegov sačinjanje, kao da nas je prenalo za čas do glavnine, u daleku Bosnu i povezalo sa njome. (1952)

Tanasić Mladenović

Istorijske analogije su najčešće i nepotrebne i neprikladne za objašnjenje savremenih događaja ili ličnosti, ali im ljudi ipak u mnogim slučajevima rado pribegavaju. Ne znam kavko je držanje imao ma koji od velikih vojskovođa za koje znamo iz istočnog vremena njegovih najvećih uspeha. Izvesno je, međutim, da Napoleon pred Moskvom i Napolon na Elbi ili Svetoj Jeleni nije mogao da ima isto držanje; Karadorde prilikom oslobođenja Beograda i Karadorde koji napušta poraženu Srbiju i poraženi ustanci tako tako. O Kutuzovu je Tolstoj napisao stranicu i stranicu divne proze da bi prikazao njegovu veštinsku besprijemnost samosavladavanja i upornosti. Plutarh je pisao o Aleksandru Velikom i Juliju Cezaru, pokušavajući i uspevajući u većini slučajeva, da uđe u suština i bit njihovog držanja u različitim situacijama i periodima njihovog života.

O drugu Titu, i partizanima koji su ratovali i pobedili pod njegovom komandom, budući veliki istoričar ili veliki romanopisac (koji još, nažlost, nema) moraće da pišu sasvim drukčije. Biti veliki i u privremenim porazima i odstupanjima (tj. biti svestante te činjenice da su oni privremeni), sagledati konačni ishod i u situacijama koje su po svim računima i zakonima takozvane zdrave logike bile bezlazne, biti na jednoj opkoljenoj maloj teritoriji sa svega dve proleterske partizanske brigade i nešto dobrovoljnog odreda (sastavljenih od bivših četnika, prema tome, moralno labilnih i nesigurnih), a imati držanje komandanta velike i mnogobrojne armije — to je bilo dato samo Titu. (1956)

Miroslav Krleža

Kada netko sa svojih šezdeset godina može da kaže: borio sam se po crti sivog moralnog uvjerenja četrdeset punih godina, viđao sam mnoge zemlje i gradove, vojske i ratove i civilizacije, društvene sisteme i revolucije, proživio sam život zarađujući hleb svojim vlastitim rukama, bio sam robljaš i ratnik, političar i organizator velikog masovnog pokreta za oslobođenje proletarijata, digao sam ustanač protiv slijepog stihije, očistio sam zemlju od tuđinca u teškom i krvavom ratu, vratio sam svoj domovinu oteto more i njeni otoci i njene gradove, oslobođio sam svoj narod od klasnog izrabljivanja, po-

ložio sam temelje socijalizma i danas dižem zemlju iz njene zastalosti u red civilizovanih naroda, onda bi takav čovjek mogao s punim pravom da kaže: izvršio sam svoju ljudsku i građansku dužnost i bilo bi pravde da se odmorim i da odahнем.

Ako je naša sudbina da živimo u narodu za kojega nema odahnuća, jer smo se rodili u zemlji nad kojom okrutni vihori uraju već stoljećima, pa kada smo se kroz organj pokolia probili za trenutak, da ponovo podignemo svoj spaljeni krov, već nam paljuće prijete novim požarama i novim umorstvima, onda je to sudbina svih naših pokoljenja, na čelu koji danas stupa Čovjek, Čovjek, koji je navršio šezdesetu, a nije Mu sudeno da stane, da se osvrne i odahne. (1954)

Čovjek, koji je na čelu naše historije primio bitku za načelo socijalističke ravnopravnosti među socijalističkim državama, koji se je usprotivio nasilju jedne velike sile u ime socijalističkog morala i logike, koji danas pred licem svijeta, praćen milijunima iznenadjenih očiju, tu bitku vodi mudro i smorno, tome čovjeku, kome danas prijete vješalima u ime socijalizma, može se reći isto tako mirno i sabrano: Budi miran i uvišen iznad ove hajke! Vjeruj da nijesi osamlijen, jer da smo vi mi svjesni da nije riječ o tebi lično nego o svima nama. O našoj prošlosti i o našoj budućnosti. (1952)

Veljko Petrović

Narod, s vremenom na vreme, oduzima poverenje od poklepa predvodnika, od izrođene poglavice, i na čelu svojim redovima stavlja nekoga iz tih svojih redova, jednog od boraca za pravedniju, za slobodniji život. To je obično ličnost sposobna da izazove i svrsta ubojne snage, da iskuje bataljone, brigade, korpuse, vojsku, ali koja, po izvođenju pojedinih, mahom, ne uspe da osigura tekovine narodne revolucije.

I njihova imena beleži istorija u svoj spisak junaka i vojskovođa.

Ali, one izuzetne ličnosti koje i bojak biju i, još za vreme krvavih okršaja, na samom ograju vode i domaćinsku brigu o celine, misle na održavanje ljudskih odnosa, i stvaraju uslove za okupljanje i osposobljavanje masa za borbu, u samo vreme bitaka i za njihov napredak posle pobjede, koji pored strategijskih odluka donose, razrađuju i sprovođe, u isti čas, i mere radi osiguranja novijeg, boljeg društva, — njih, te izuzetne, još za njihova života, narodi dižu i uzdižu u visinu, u ozarenu visinu mitosa i bajke. Njihova istina ijava, njihove ličnosti toliko su jake i budne da i u dane definitivno sklopiljenog mira, trajnim osjećanog i po zdravljengog mira, ne dopuštaju i najmanje klone prvašnji potjet na uklanjanju olupina, preživelih ostanaka oskudih vremena, ne izgradnji NOVOGA.

Takve ličnosti — po drevnoj reči jednog ponosnog, nesalomljivog, tragičnog naroda — takvi „muževi“ stoje na postoljima zahvalnosti i divljenja u opšte-čovečanskom Penteonu, u Valhali heroja: oni su olicje svojih naroda, delovi čovečanstva, onih nacionalnih skupina koje su se poistovetile s celovitom prirodom svojih postojbina. Ti muževi su više od narodnih heroja; ovi potonji, ako slučajem, nisu izgubu-

nja, biti dostojno maplačeni željnim ljepotama života. I otuda, iz tog istog izvora, pulsira u nama ova volja da zajedno s njime koji je uvek bio s nama stane na branici svoga puta. I šta u ovom trenutku možemo da zaželimo, takvom čovjeku? Ništa nego da nam bude zdrav i dugi vijek!

(1952)

Oto Bihalji — Merin

Bio sam jednom u pratnji druža Tita, kada je razgledao jednu umetničku izložbu. Lagano je koračao kroz odaje. Tu i tamo, zadržavao se duže. Po brzom osmehu ili lakom obliku koji bi osenčio ozbiljno čelo, moglo se poznatiti kako se u dela unosi. Pred jednom slikom zastao je znatno duže. Slika je prikazivala prelaz Narodno-osllobodilačke vojske preko razorenog mosta na Neretvi. Bilo je to relativno veće platno, u sivo-plavim tonovima. Iza plavice-lazure sumrake osećali su se kucnji srca dogadaja. Kao da je tje još drhtao pod eksplozijom granata i dah i dim borbo još ležali nad izoranom zemljom, kroz čije su brazde čovek i životinja tražili put. Preko raskidnog skeleta iskidanog mosta preko raskomadanih šipova, obojenih crvenim minimumom, puzali su borci na drugu obalu.

Na svoj lični način, pun mislione koncentracije, posmatrao je drug Tito ovu sliku. Koliko se uspomena budilo u njemu, iz dubina doživljaja, spomena na besprimerna dela, srčanost i hrabrost, svesne žrtve, teške zime, pitanje koje prelaze snagu običnog čoveka i pobeđe nad hiljadostruko vojnički nadmoćnjim fašističkim neprijateljem. Možda je drug Tito mislio i na pale, koji počinjavaju tu, u tom kraju prikazanom na slici, i kojima nije bilo data da se kućama povrate i stupe na obalu pobeđe i novog života. Možda je mislio i na to koliko bi se ti pali začudili, kada bi čuli da iz grada naročito bliskih njihovom srcu, grada Oktobra, atene emisionih stanica prosipaju u svet reči koje pomračuju slavu njihovih deli i dovode u pitanje da se kućama povrate i stupe na obalu pobeđe i novog života. Možda je mislio drug Tito i o tome, da ne samo radi živih, već i u ime palih, mora biti otporan i nesavljiv kao čelik i braniti istinu.

I kad se udaljavao od slike, izgledalo je kao da je još utonuo u prošlost i pogled kao da mu je još zamračen doživljajima i ostao negde u daljinu, u onom kraju koji je slikan na ovoj slici uhvatio i ubolio.

Pogled mu se opet razvedrio, bore izgladile, i na odlasku rekao je svojim sažetim i jezgovitim stilom, sa osmehom na usnama: „Tako je bilo.“ (1949)

Marko Ristić

Kroz tvrde, gliste naslage vekova, od tračanskih vizantijskih, rimskih i kosovskih, turskih, do francuzefijanskih i karadorvenskih vremena, kroz glomazne naslage robovanja i eksploatacije, kroz stoljetna podzemlja probijala se istorija, mučna, tegobna, ali junačka, uporna, otporna, slobodarska, neizbrisiva istorija na-

ših naroda, da bi u času kada se našla na svojoj sudbinskoj prekretnici, u času kada je imala da izbjegne na svetlost gde prestaje da bude slega nužnost i postaje svesna sloboda, rodila čoveka koji je sposoban i dostojan da bude njeni otelotvorena, delujuća sin-teza, njeni upravljač. Sudbina je bila Titova, slava je Titova da je imao da bude taj čovek preko čije će se volje i akcije izraziti sloboda, i volja, i slava naroda, — da bi zagospodario istorijom, da bi preko njega, svog Tita, narodi Jugoslavije, prvi put u svojoj istoriji, zagospodarili svojom zemljom, svojom sudbinom, svojom istorijom. Neminovalo je bilo da se baš u tom času, kada se radilo o životu i smrti, o raspadu ili ujedinjenju naših naroda, na čelu njihove političke, istorijske prethodnice, na čelu Komunističke partije, našao Tito. Putevi istorije su logični i jasni kada su sagledani u svojoj dubokoj, gravitacionoj, živoj zakonitosti. Godine 1941. kao i danas, u času kad samo svest, neustrašivošć he roja, čistota moralno-političkih principa, nesalomljiva volja stavljena u službu smeloj i preciznoj misli, kad samo ono što čini veličinu čoveka, što može da znači izlaz iz svih teškoča i jemstvo po bude, što može da znači spas. Ti-to je tu, da nas vodi, on koji je heroj svesti, on u kome je oličeno sve što je veliko u čoveku.

Da je Tito neizbežna, i u toj svojoj neizbežnosti grandiozna, titanska pojava ne samo našeg jugoslovenskog, nego i zaista, u punom smislu i svetskog istorijskog zbijanja, to, bez ikavke su mnjene, iz dana u dan postaje sve evidentnije i za druge narode Europe i sveta. (1949)

Dušan Matić

Tito danas i Tito sutra... Dogada se pokratka. Obično noću. Dok čitam ili kad pišem. Cutanje, ispunjeno smislim. Skladno, i kad je prožeto nemirom i sumnjom. To su uslovi našeg života. Pa ipak, kao da čovek u magnovenju otplovi na neko drugo, pisanje more, plavo, bez bora, bez brije svakidašnje. I odjednom se trgnem. Pitam se: gde sam? Uznenim se. Pridem prozoru, otvorim ga širom. Tišina. Mirne zvezde. Ili tih sneg veće. Ili naše košave brišu pustu ulicu. Itd. Svejedno. Neka su samo: tišina zaspalog grada i mirne zvezde. Predanmom behu aveti naše proslasti. Oluje naših godina. Patnje i borbe. Ta tišina može da varaju. Mirne zvezde nekad varaju. Isto je tako tih i mirno bilo nebo između 5. i 6. aprila 1941. godine. Iznad granja već olistalog drveća, u Poenčarevoj ulici, mesec je nemoje jezdio. Među nama koračali su i Lola, i Vesa, i Jurica. Njih, kažu, više nema. A i oni su u našim temeljima. Oni koračaju u našim srcima. Naša ova današnjica isčaurila se među nama, već negde, preko granica naših, već su brektili motori Hitlerovih „štuka“ što će se obravatiti tog nedjeljnog jutra nad našim gradom (zato me možda uvek trge mesečina, kad je svet uzburkan). U sličnim čarobnim noćima rušili su se nad gradovima i famozni smrtonosni „tepisi“... A svet u kome živimo opet je pun opasnosti, ljudska srca zebnje. Ko da otkrije šta krije taj mirni sjaj hladnih zvezda? Tavne volje zlih

voljevnika sveta ne gledaju taj sjaj. One imaju samo svoje kravate obraćune. Onda se setim i nečujući u sebi izgovorim ime Tito. I topli, ljudski sjaj zatreperi tad pod hladnim sjajem noći. Smirim se. Zatvorim prozor. Spokojan, čitam dalje. Ili kapljem kopnem nad rečima: to mi je posao. U danu mi svesti bdi vernali stražar, jedna jednostavna rečenica (rečenica? Ne, sama je to stvarnost): Dobro je; mi imamo Tita. (1953)

Miško Kranjec

Kad biste putovali po našoj zemlji vozom ili peške ili kajko bilo, osvrnite se po našim brdima. Posvuda, gde žive radni ljudi, videćete da su iz kamena sagledani u svojoj dubokoj, gravitacionoj, živoj zakonitosti he roja, čistota moralno-političkih principa, nesalomljiva volja stavljena u službu smeloj i preciznoj misli, kad samo ono što čini veličinu čoveka, što može da znači izlaz iz svih teškoča i jemstvo po bude, što može da znači spas. Ti-to je tu, da nas vodi, on koji je heroj svesti, on u kome je oličeno sve što je veliko u čoveku.

Da je Tito neizbežna, i u toj svojoj neizbežnosti grandiozna, titanska pojava ne samo našeg jugoslovenskog, nego i zaista, u punom smislu i svetskog istorijskog zbijanja, to, bez ikavke su mnjene, iz dana u dan postaje sve evidentnije i za druge narode Evrope i sveta. (1949)

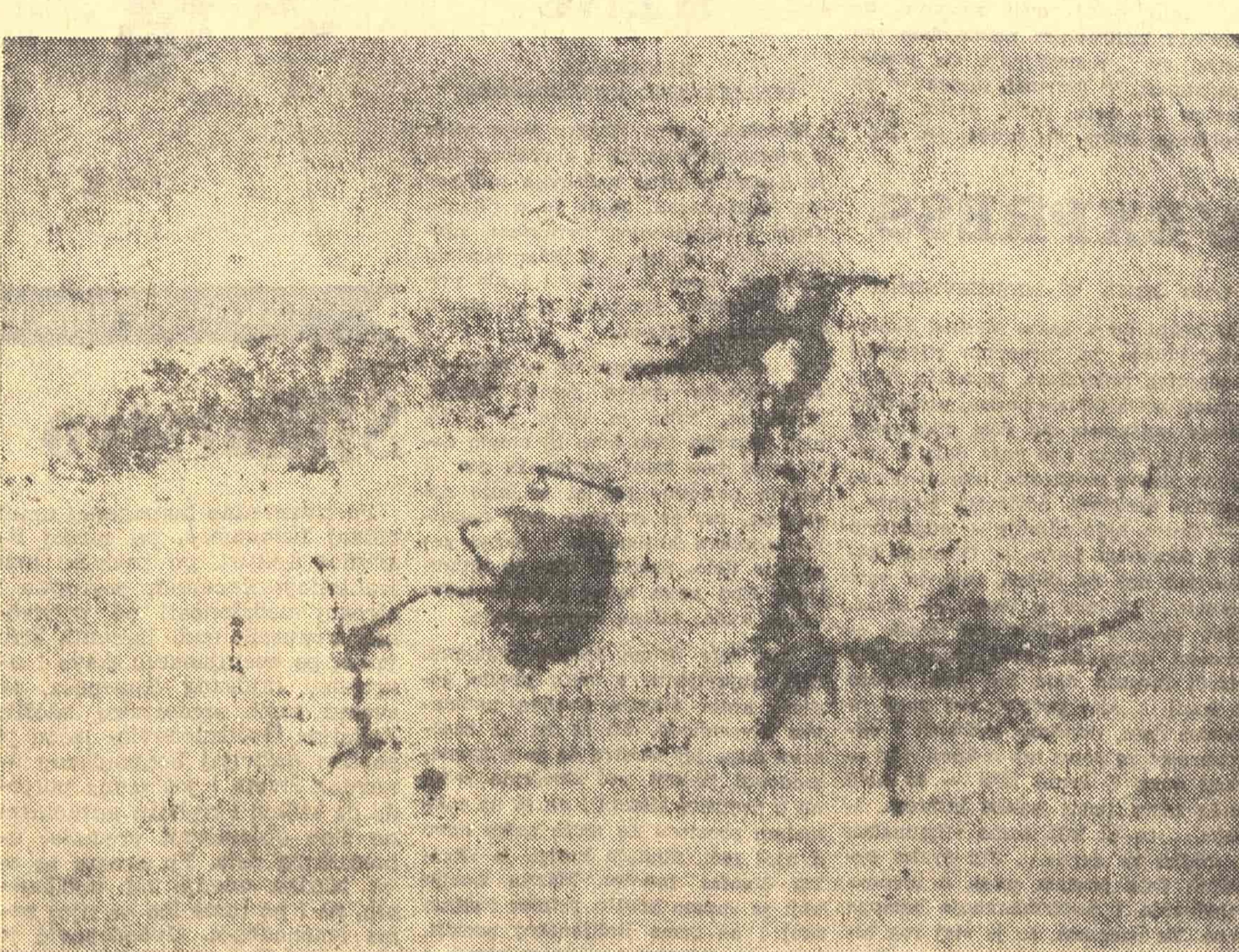
Nikada narod u Makedoniji nije imao tako dobre reči koje bi bilo ujutru jednom čoveku, jednoj licnosti. Decenijama već, on čuvava u sebi svetu i neizbrisivu uspomenu i borbeni zavjet svojih nacionalnih veličina: Goce Delčev i Jana Sandanskog. Ali, on je u najnovije vreme našao čoveka koji potpuno zauzluju njegovu neograničenu ljubav. Ovo je bez sumnje zbog toga što je Tito našem narodu ne samo široko otkrio svetle stranice, njeve herojske prošlosti, dajući još više života njegovim itindenskim tradicijama, već što mu je otvorio put ka slobodi, u istinu, nezavisnom životu i životu u izgradnji socijalizma. I već nekoliko godina, Makedonci u liku druga Tita vide lik velikog upravljača njihove vlastite, prvi put svedeti i pobediti slobodne budbine, vide u stvarnosti svoju sadašnjost i svoju budućnost. (1949)

Miloš I. Bandić

Tito, mladost, zemlja... Te tri reči ne simbolizuju samo naše, jugoslovenske društveno-etičke smernice i ciljeve, one su, takođe, i jarka znamenja naših književnih i umetničkih streljivanja i pothvata. Oslobođen svake potrebe da bude kratkovidni i vulgarni propagandist, jugoslovenski pisac, jugoslovenski umetnik U ZNAKU TITOVOG IMENA i u rečima MILADOST I ZEMLJA vidi put ka ostvarenju bođih i životodavnih humanističkih i patriotskih narodnih idea iz prošlosti i sadašnjosti. Politika slobodnog duha, nesputane, slobodne misli, politika istine, otvorenosti, humanizma i ljudske ravнопravnosti predstavlja onaj željeni raspisati i polet stvaralačkih energija koje samo u socijalizmu mogu i moraju da nadu dostojno ispunjenje.

Dan Titovog rođendana trenutak je kad možemo ponosno da se obazremo unatrag, i da skupimo snage za nove dalekosežne napore, da bi stara Plutarhova reč o „mogućnosti srećna života u maloj otadžbini“ postala široka i puna izvesnost naših dana i časova, naša vera, pouzdanje i poruka svim dobronarodnim ljudima i narodima, oličena u dragim, dragocenim, svetlim imenima.

Tito, mladost, zemlja, sloboda... (1957)

ALBERT KINERT: SMEĐI OBLACI 1960.

O POEZIJI

zvukova i mi možemo da ih sredimo u harmoniju. Pozorite je samo produženje našeg brbljanja, raspravljanja, ogovaračkih sukoba i ljubavi.

Ali materijali svih ovih umetnosti su veštacki. Slikarstvo upotrebljava platno, četkice i ulja. Vajarstvo ima svoje drvo, kamen i gvožđe. Muzika ima isfabrikovane žice, oblikovano drvo i mesing. Međutim, materijal poezije su iste obične reči koje upotrebljavamo kad kupujemo namirnice, kad se žalimo na vreme, kad telefoniramo, kad pitamo svoje prijatelje na ulici da li su čuli ovo ili ono. Ovi dahoći značajnog zvuka ugrejani našim srcem i plućima, oblikovani su u dirljive izraze i mi to nazivamo poezijom.

Pre trista godina Majkl Drayton (Michael Drayton) je rekao: »I nevinost sklapa svoje oči. Savremeni engleski pesnik Vilfrid Owen (Wilfred Owen) pisao je o jednom nevinu osuđenom vojniku: »Jer njegovi zubi kao da se smeše na jabuku. Ove reči su običan ljudski govor određen da bude umetnost.

Neki Francuz u jednom komadu bio je iznenaden kad je primetio da je govorio u prozi, ali bi bio još iznenadeniji da je otkrio kako je, kao svi mi, u stvari govorio materijalom poezije. »To me je udarilo kao tona cigala, kaže iznenadeni dečak, koristeći se govorom, poezije. Mi svi podizamo i spuštamo glasove da bismo naglašavali, i kad bi taj zvuk mogao da se oboji dobio bi se vidljiv uzorak u vazduhu iz koga bi se mogao stvoriti metar. U jednom od svojih energičnih, odsečnih stihova Marlow (Marlowe) je pisao o Kasandri da su je vojnici »Zavitili urlajući kroz prazni vazduh. I Otole u svojoj agoniji, da bi izrazio nedostatak suza u svom teškom životu, rekao je da je retko kad bio u »razneženom raspoloženju.

Ova običnost njenih sredstava je presudna za prirodu i namere poezije, koja uvek želi da učini osećanja uljudnim a ideje plamenim. Poezija su zumbul i biskviti, rekao je Karl Sandberg (Carl Sandburg); ona je imaginarni vrt sa stvarnim krastavim žabama, rekla je Marijana Mur (Marianne Moore). Slava i čvrstina života zajedno sačinjavaju poeziju, a samo jezik može da ih sjedini. Ni samo srce, ni sam razum, jer srce nije dovoljno duboko a razum nije dovoljno živahan.

Kako T. S. Eliot tvrdi, pesnik je civilizovaniji i prirodniji od svojih savremenika. Jezik je taj koji mu dozvoljava da kombinuje intelektualnu tananost sa čulnim dobrodrom u vrhovima prstiju. »Zeleno misao u zelenoj senčici, pisao je Endrju Marvel (Andrew Marvell), »Zeleno, što volim zeleno«, uzvikivao je Spanac Lorka. Veliki izraz snage koji imaju uredeni jezici da kombinuju krajnosti ljudskog iskustva javlja se kod Valasa Stivnsa (Walace Stevens), kad on kaže o poeziji da je ona »apstrakcija od krvi i mesa«. Misao mora da bije kao arterija koja se oseća na vratu pod prstima.

Pesnik ima svoju originalnu hrpu iskustva, ali da to saopšti drugoj osobi ima samo reči koje trecapre na hartiji. Ipak te reči moraju nastojati da čitalac oseti sa intenzitetom sa kojim su one sastavljene zajedno izrazile jačinu živog događaja. Otud svirepa nejasnost neke poezije, kad se pesnik bori da natera jedne reči da nose težinu nerazumljivog i kompleksnog značenja. Eliot je rekao da pesme često počinju potpuno bez reči ali sa jednim određenim ritmom u pameti, kome se postepeno pridružuju prave reči i istinska osećanja. Ovaj proces je naporan, piše on, jer reči se natežu, krčkaju i ponekad se lome pod teretom. Izmiču, klize i gube se pod napregnutošću. Raspadaju se od nepreciznosti i neće da stoje mirno.

Ledi Makbet opisuje ljudi koje je ošamutila pićem kao sunderaste dvorjane. Hamlet uzvikuje: »Ova je lobanja imala jezik i mogla je nekada pevati, kako je ovaj mamlaz tresa o zemlju.«

Arčibald Mak Lejs (Archibald Mac Leish) naziva okean »beskrajnjem tišinom ovičenom beskrajnjem zvukom«, a Hart Krejn (Hart Crane) govorio o njemu kao o »velikom treptaju večnosti«. Na vest o Jejtsovoj (Yeats) smrti Odin (Auden) je napisao: »Živa je potonula u grotlu umirućeg danaka. Kraljica se obraća Hamletu da »odbacuje svoju smrtnost. O Ciceronu je rečeno da »gleda tako ispitivački i tako prodornok. Tako jezik krči svoj neravn put. Čitajući ga čovek mora da se oseća kao što se osećao Dante kad je rekao Vergiliju: »Svaka kap krvi u mome telu treperi.«

Evo nas na zemlji punoj boja, držani grubim rukama istorije, kako brbljamo pod drvećem i krovovima. Zatim iznenada pročitamo da je biskup King odavno napisao: »Ali ču! Moj puls, kao tih doboš objavljuje moje približavanje, kaže ti da ja dolazim.« A posle toga ono što je E. E. Kaming (E. E. Cummings) rekao pre nekoliko godina: »Kad nebo bude obešeno i okeani potopljeni jedina tajna će još uvek biti čovek.«

I tako znači da reči nisu postale bekstvo iz života (mada će u nekim ekstatičnim trenucima to uvek biti), već sila i hrana koja nas vraća sve dublje u sredinu života, sve svesnije toga grubog i plemenitog ljudskog prizora čiji je deo i poezija. »Obrišao sam mesečinu kao blato, kaže Valas Stivns, potvrđujući opet da je poezija običan jezik podignut na n-ti stepen.

Poezija je okoštana idejama, prožeta krviju i nervima emocija, a sve to drži zajedno osjetljiva i čvrsta koža reči.

Poi Engl (Paul Engle), profesor, kritičar i pesnik, pripada srenjoj generaciji američkih pisaca. Jedna od poslednjih njegovih zbirki pesama ima naslov »Američko dete: soneti za moje crkve.«

(Prevela Vera B. DROBNJAKOVIC)

ski repertoar ostaje isti: atelje sa figurom i bez nje, mrtva priroda, poneki akt, rede pejzaž. Dakle predmeti uvek isti ali žive kroz novi umetnikov doživljaj, prerassi primarno, vizuelno značenje i postali medijum umetničkog saopštjenja. Zato, mada Gvozdenovićevih slika još više kroz iste teme, ikonu se klima produbila jednim novim doživljajem prostora. Ne odbacujući dakle nikada u potpunosti: realnu percepciju stvari koje ga okružuju. Gvozdenović se na nov način njima poslužio za transportovanje novog likovnog elemenata. Rasuo je po ateljeu blok s likovima, markirao kvadratne ramove ili spojio u pejzažu nekoliko segmenata planinskih masiva, podcrtao arabskom krunskim ritmom površine stolice ili dojke ležećeg akta... Ovim „slučajnostima“, umetnik kome je strana svaka improvizacija, stvorio je na svojim poslednjim slikama volumene čija je prostorna ekspanzija postala novi elemenat

Gvozdenovićevog slikarstva. Ona unosi vitalnost i pokret u tišinu njegovih kontemplacija, fakturi daje čulniju, taktilniju vrednost u dnu kompozicije duhovito podstakne sugestivnu slutnju figure, kondenzuje svetlo koje oživljava ritam pojedinih partija a podvrgava nemir površina zveznoj konstruktivnoj harmoniji. I sve to, po zakonima svoje logike, čine se, lebdi na domaku svačih čula, a u stvari, utonulo je u neobičnost bogastva sasvim autonomnih, emotivnih koliko i intelektualnih potencijala. Otuda iz sadašnjih eksponata, iz umetnikovih ateljea, iz „plavog“ i naročito velikog „zelenog“, jedna sasvim osobena, u mnogome nova klima, prisnija mada dublja, došla je da obogati novim akcentom onaj u celokupnom Gvozdenovićevom stvaranju uvek postojani karakter humanog.

Dr Katarina AMBROZIĆ

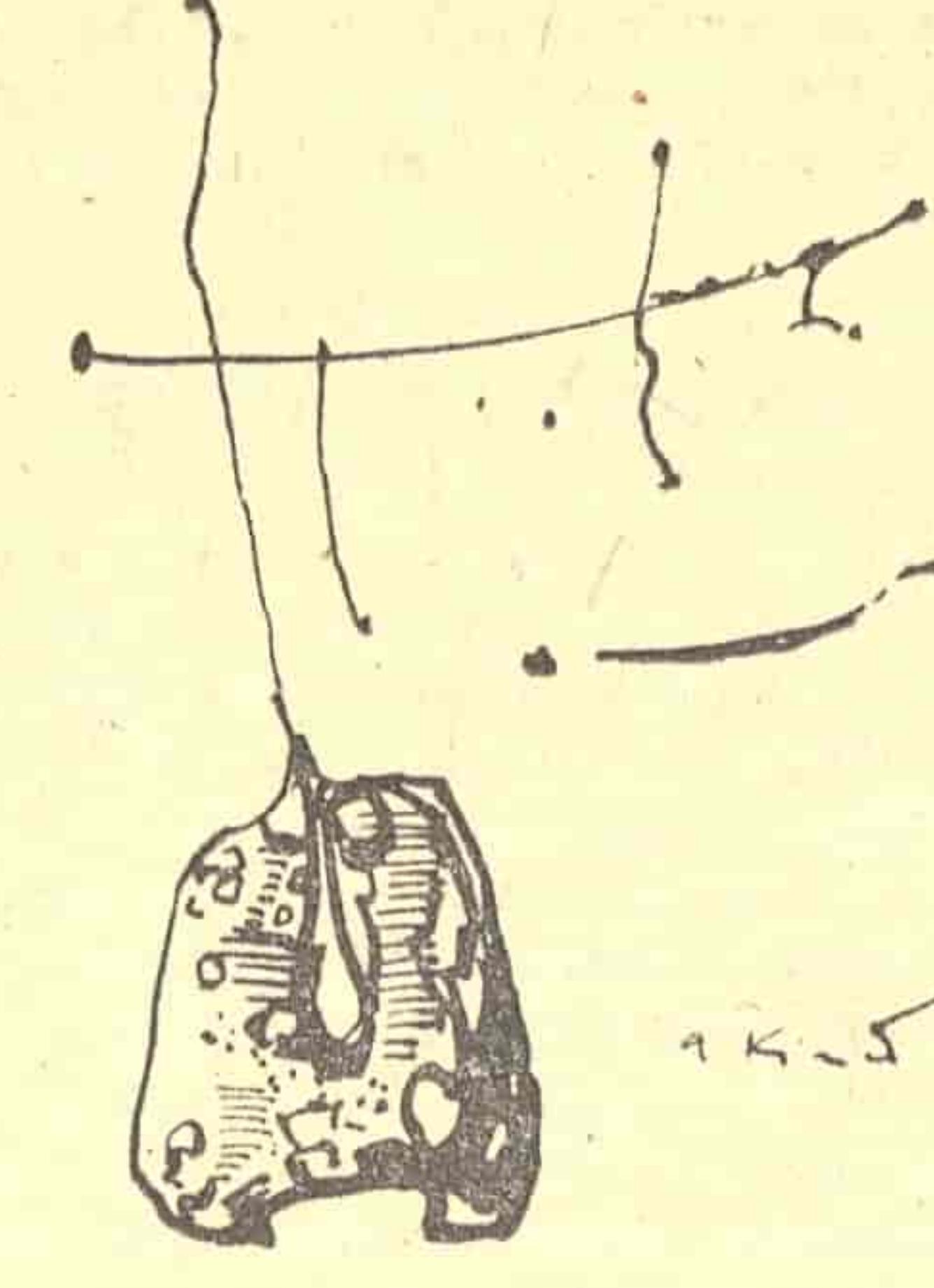
DR BOŽIDAR FERJANČIĆ

Despoti u Vizantiji i južnoslovenskim zemljama

(SAN, Beograd, 1960)

Dr Božidar Ferjančić u svojoj zanimljivoj i valjanoj studiji »Despoti u Vizantiji i južnoslovenskim zemljama« raspravlja o pojavi i karakteru institucije despota u Vizantiji i zemljama koje su iz Vizantije titulu despota primile. Isto tako pisac ove knjige prati sudbinu svih despota u Vizantiji, srpskoj srednjovekovnoj državi i Bugarskoj. Odeljak o Bugarskoj je najoskusniji i najmađi. To je naročito osetno kada nastoji da uprosti svoj poetski izraz i tako ga približi najmladom čitaocu.

Ferjančić poseduje sve osobine koje su potrebne savremenom istoričaru. On je odlično obavešten, njego-

vi pogledi na vizantijsku, srpsku i bugarsku prošlostu su potpuno ispravni, on ume da uoči sve uzajamne uticaje, strukturu Vizantije i srpske srednjovekovne države poznata mu je do u tančine, a odnosu među njima izvanredno jasni. Kao svi davroviti naučni radnici i pisac ove knjige ume da iz izvora izvuče najviše što se iz izvora može izvući i da malo podataka da vernu i ispravnu sliku. Njegov naučni metod zasluguje svaku preporeku, a njegova naučnička radozanosť zahteva sva moguća priznanja. (D. T.)

Protekle godine i minule iluzije obojile su njenu inače vedru liriku izvesnom setom. Kao da se čuvala da svoju povremenu gorčinu izlije na stranicama namenjenim deci. Kao da je izbegavala da nametne misli i osećanja koja još nisu iskušteni stečena.

Uprkos tome, odjek opomene na efemernost nači čemo u ovoj zbirci. Vrednost ove knjige ne iscrpljuje se samo njenim estetskim kvalitetima. Humanost njene namene, smisao za pristupanje psihi najmladih i njeni vaspitni kvaliteti, pridaju joj osobine koje zasluguju posebno priznanje. (D. T.)

GERHART HAUPTMAN

Čuvar pruge Til

(Rad, Beograd, 1960)

Poznati nemački pisac Gerhart Hauptman (1862-1946) ostavio je za sobom obimno delo – drame, romane, pripovetke – u kome pripovedačkom delu stvaralaštva ne pripada niročito upadljivo mesto. S obzirom na slavu koju su na pozornici stekla njegova dela čini nam se da bi ga najbolje reprezentovala neka drama. Popularna biblioteka »Reč i misao« uvrštila je, međutim, u svoje II kolo dve Hauptmanove pripovetke Čuvar pruge Til i Jeretik iz Soane, izbor koji nesumnjivo ima svoju vrednost i prednost, ali kome bi se mogla staviti primedba da (s obzirom na izvestan antologički karakter pomenute edicije) ne predstavlja Gerhard Hauptmana onim što je za njegov opus najkarakterističnije.

Prva pripovetka je jednostavna povest o siromašnom čuvaru pruge, čoveku usamljenom i izgubljenom; nemu u njoj neke naročite fabule i to baš omogućuju piscu da do kraja pokaže svoju pripovedačku veština, da u svaku rečenicu, svaki detalj i opis ulije ne samo svu lepotu reči već i punu umetničku snagu i uverljivost. Pritom su naturalistički elementi, iako dominantni, ipak svedeni na pravu meru. Ova pripovetka podseća na roman oslobođen svega suvišnog, do krajnosti sažet i zato neobično efektan, tek ponegde protkan snažnim hizmom.

Pripovetka Jeretik iz Soane je nešto složenija i, u filozofskom pogledu, dublja i sa više tendencija, mada joj nedostaje kompoziciona besprekornošć i socijalna tendencija

na borbe i slobode, kao vrhovnih mogućnosti da se pokaže i otkrije ono najviše u životu, u ljudskoj slavi i stradanju. Put svesnog žrtvovanja za ideale koji su bili i ostali putokaz mnogih pokolenja, osenčen je pesničkim karakteristikama, osobljivo natopljenim životom, svetlostima koje su uvek preokupirale čovekovo određenje da ostane nezavisan, slobodan i visok. Te komponente ukomponovane su u lirske tokove poeme, koja je i neujednačena i polomljena, ali britka u zvuku, u glasu što se penje navise.

Prirodno je, da se već početi obležiti, i sam sobom predstavljati kao, dakle, tvorevina kojoj nisu daleke neke slabosti. Ovdje, osetna je naracija u tonu i ideji, prenaglašena i uvek u prvi plan metaneta. Tako je nešto što je naracija bila talentovano uklopljena u lirske tokove stihova su postali samosvojan ambijent, prijećiv za čula i razum, obeležen i izdvojen kao poezija, sintetična i moguća. Smeta, takođe, parolom ostanju početna vrednost, ali britka u zvuku, u glasu što se penje navise.

Prirodno je, da se već početi obležiti, i sam sobom predstavljati kao, dakle, tvorevina kojoj nisu daleke neke slabosti. Ovdje, osetna je naracija u tonu i ideji, prenaglašena i uvek u prvi plan metaneta. Tako je nešto što je naracija bila talentovano uklopljena u lirske tokove stihova su postali samosvojan ambijent, prijećiv za čula i razum, obeležen i izdvojen kao poezija, sintetična i moguća. Smeta, takođe, parolom ostanju početna vrednost, ali britka u zvuku, u glasu što se penje navise.

Prirodno je, da se već početi obležiti, i sam sobom predstavljati kao, dakle, tvorevina kojoj nisu daleke neke slabosti. Ovdje, osetna je naracija u tonu i ideji, prenaglašena i uvek u prvi plan metaneta. Tako je nešto što je naracija bila talentovano uklopljena u lirske tokove stihova su postali samosvojan ambijent, prijećiv za čula i razum, obeležen i izdvojen kao poezija, sintetična i moguća. Smeta, takođe, parolom ostanju početna vrednost, ali britka u zvuku, u glasu što se penje navise.

Prirodno je, da se već početi obležiti, i sam sobom predstavljati kao, dakle, tvorevina kojoj nisu daleke neke slabosti. Ovdje, osetna je naracija u tonu i ideji, prenaglašena i uvek u prvi plan metaneta. Tako je nešto što je naracija bila talentovano uklopljena u lirske tokove stihova su postali samosvojan ambijent, prijećiv za čula i razum, obeležen i izdvojen kao poezija, sintetična i moguća. Smeta, takođe, parolom ostanju početna vrednost, ali britka u zvuku, u glasu što se penje navise.

Prirodno je, da se već početi obležiti, i sam sobom predstavljati kao, dakle, tvorevina kojoj nisu daleke neke slabosti. Ovdje, osetna je naracija u tonu i ideji, prenaglašena i uvek u prvi plan metaneta. Tako je nešto što je naracija bila talentovano uklopljena u lirske tokove stihova su postali samosvojan ambijent, prijećiv za čula i razum, obeležen i izdvojen kao poezija, sintetična i moguća. Smeta, takođe, parolom ostanju početna vrednost, ali britka u zvuku, u glasu što se penje navise.

Prirodno je, da se već početi obležiti, i sam sobom predstavljati kao, dakle, tvorevina kojoj nisu daleke neke slabosti. Ovdje, osetna je naracija u tonu i ideji, prenaglašena i uvek u prvi plan metaneta. Tako je nešto što je naracija bila talentovano uklopljena u lirske tokove stihova su postali samosvojan ambijent, prijećiv za čula i razum, obeležen i izdvojen kao poezija, sintetična i moguća. Smeta, takođe, parolom ostanju početna vrednost, ali britka u zvuku, u glasu što se penje navise.

Prirodno je, da se već početi obležiti, i sam sobom predstavljati kao, dakle, tvorevina kojoj nisu daleke neke slabosti. Ovdje, osetna je naracija u tonu i ideji, prenaglašena i uvek u prvi plan metaneta. Tako je nešto što je naracija bila talentovano uklopljena u lirske tokove stihova su postali samosvojan ambijent, prijećiv za čula i razum, obeležen i izdvojen kao poezija, sintetična i moguća. Smeta, takođe, parolom ostanju početna vrednost, ali britka u zvuku, u glasu što se penje navise.

Prirodno je, da se već početi obležiti, i sam sobom predstavljati kao, dakle, tvorevina kojoj nisu daleke neke slabosti. Ovdje, osetna je naracija u tonu i ideji, prenaglašena i uvek u prvi plan metaneta. Tako je nešto što je naracija bila talentovano uklopljena u lirske tokove stihova su postali samosvojan ambijent, prijećiv za čula i razum, obeležen i izdvojen kao poezija, sintetična i moguća. Smeta, takođe, parolom ostanju početna vrednost, ali britka u zvuku, u glasu što se penje navise.

Prirodno je, da se već početi obležiti, i sam sobom predstavljati kao, dakle, tvorevina kojoj nisu daleke neke slabosti. Ovdje, osetna je naracija u tonu i ideji, prenaglašena i uvek u prvi plan metaneta. Tako je nešto što je naracija bila talentovano uklopljena u lirske tokove stihova su postali samosvojan ambijent, prijećiv za čula i razum, obeležen i izdvojen kao poezija, sintetična i moguća. Smeta, takođe, parolom ostanju početna vrednost, ali britka u zvuku, u glasu što se penje navise.

Prirodno je, da se već početi obležiti, i sam sobom predstavljati kao, dakle, tvorevina kojoj nisu daleke neke slabosti. Ovdje, osetna je naracija u tonu i ideji, prenaglašena i uvek u prvi plan metaneta. Tako je nešto što je naracija bila talentovano uklopljena u lirske tokove stihova su postali samosvojan ambijent, prijećiv za čula i razum, obeležen i izdvojen kao poezija, sintetična i moguća. Smeta, takođe, parolom ostanju početna vrednost, ali britka u zvuku, u glasu što se penje navise.

Prirodno je, da se već početi obležiti, i sam sobom predstavljati kao, dakle, tvorevina kojoj nisu daleke neke slabosti. Ovdje, osetna je naracija u tonu i ideji, prenaglašena i uvek u prvi plan metaneta. Tako je nešto što je naracija bila talentovano uklopljena u lirske tokove stihova su postali samosvojan

MONOGRAFIJA
O JESENJINU

U najnovoj monografiji o Jesenjinu, za razliku od svih prethodnih, autor E. Naumov ne izbegava složena i zamršena pitanja Jesenjinovog stvaralaštva već pošučava da ih argumentovano razjasni. Njegovo stvaralaštvo se u ovom slučaju razmatra u uskoj vezi s njegovom biografijom na opštem fomu literarnog i društvenog života u zemlji. Glavni cilj knjige je da se pokaže pesnikova evolucija od seoskog pesnika do pisca »Ane Snježine« i »Rusije sovjetske«.

Knjiga sadrži mnogo do sada ne poznatog materijala i ona je trenutno u svom rodu jedinstvena suma arhivske građe i materijala o Jesenjinu. Knjiga se završava glavom u kojoj Naumov pokušava da odredi mesto i značaj Jesenjina u sovjetskoj literaturi. »Pravilno primenjujući, kaže recenzent časopisa »Vaprosi literaturi«, poguban uticaj »jesenjinske i istorijsku neophodnost borbe protiv nje, ne zatvaraajući oči pred činjenicom da neki pesnički motivi Jesenjinovog stvaralaštva još uvek mogu štetno da utiču, autor monografije ustaje protiv posmatranja Jesenjina kroz »jesenjinstinu«. On citira reči Lukačarskog »nakrumpnji borac protiv jesenjinstine bio je sam Jesenjin i zaključuje da »sam Jesenjin ne samo da nije favorizirao dekadente teme već se u sebi broj s njima pokušavajući da ih se oslobodi.«

★ ★ ★

NOVA KNJIGA O FOKNERU

Za knjigu »Stara vremena u Foknerovoj zemlji« od Džona B. Klena Flojd Dž. Votkins rekuje da je to »jedina biografska i literarna studija intelligentnog i neškolovanog prijatelja i suseda o velikom piscu«, koja doprinosi činjenici da Fokner pored Vitmana, Melvila i Džemsu postaje američki pisac o čijem je životu i radu najviše knjiga napisano.

Kalenova knjiga, između ostalog, Foknerovom čitaocu pomaže da vidi kako su u stvarnosti izgledali likovi kojima se veliki pisac inspirisao i kao samostalno delo priključuje se mnogobrojnim naporima da se objasni Foknerov način kombinovanja realnosti sa stvaralačkom imaginacijom.

★ ★ ★

IZLOŽBA
KAFKINIH RUKOPISA

U Bodlejianskoj biblioteći u Londonu otvorena je ovih dana skromna ali dobro posećena izložba originalnih rukopisa Franca Kafke. Rukopisi se nalaze na čuvanju kod Kafkine sestre Marijane Stajner koja ih je za ovu izložbu prenela iz Ciriha. Poznata je već istorija ovih rukopisa koje je sačuvao dr Maks Brod, Kafkin prijatelj, iako mu je pisac naložio da ih spali. Pošte okupacije Čehoslovačke od strane nacističkih trupa, Maks Brod je pokupio rukopise i pobegao u tadašnju Palestine. Iako su još pre rata objavljeni najveći delovi Kafkinih rukopisa, među njima i čuveni »Proces«, tek su posleratne godine donele izdanja sa

dodata nepoznatim Kafkinim delima kao što su »Pismo Milenie«, »Dnevnik« i »Pismo«, štampano 1958. godine. Sadašnja izložba Kafkinih rukopisa predstavlja u neku ruku komemoraciju velikom piscu i njegovoj tragičnoj sudbini.

Paralelno sa ovom izložbom pojavila se u Minhenu i knjiga Maka

HAKSLIJEVI ESEJI
O UMETNOSTI

Velič esteta i pronicljivi cincik Oldos Haksi odabrojao je jedan od svojih eseja na temu umetnik i umetnost i pod istim naslovom nedavno ih objavio u Engleskoj. Eseji su hronološki poredani i čitacu dočaravaju četrdesetogodišnju evoluciju ukusa kriterijuma jednog čoveka kome se svakako ne može osporiti kultura, osećanje za lepo i visoka inteligencija.

★ ★ ★

BIBLIOTEKA
JOVANA DUCICA
VRACENA U DOMOVINU

Pre kratkog vremena u Trebinje je iz Amerike stigla biblioteka Jovana Dučića od nekoliko hiljada knjiga. Sem velikih dela beletri stike, na svim glavnim evropskim jezicima (najveći deo na francuskom), biblioteka sadrži kompletna ilustrovana istorija umetnosti, kao i izvestan broj raritetih i skupocenih luksuznih izdanja.

Za književne istoričare i naučne radnike od posebnog će značaja bilo dokumenta koja se nalaze u biblioteci: lična pisma Jovana Dučića, odlomci neobjavljenog dnevnika, beleške, službeni izveštaji iz vremena pesnikove diplomatske službe. Nadena su i originalna pisma A. Santića, I. Vojnovića, N. Sopa, I. Sekulić, V. Petrovića i primerci knjiga koje su razni pisci i umetnici (Morjak, Mereškovski, Marineti, Dempster) posvetili na

U toku mesece maja održava se V kongres nemačkih pisaca. Maj saska sveska časopisa NDL izrazitiće je ono koje su joj prethodile posvećena je ovom događaju što se i u teoretskim člancima ogleda. U ovaj kongresni mesec padaju i dve proslave koje su sa samim Šem pesniku.

KOMENTARI

Zovem se pjesnik

Čovjek zapravo mnogo razmišlja o sebi kao nekom piscu, kao nekom pjesniku. Razmišlja otvoreno, nesvesno, voljno i samosanjalački. Često mu se čini da pisati zaista nema smisla, da u svemu tome ima dosta laži, zavaravanja, suludosti, vriskanja u prazno. U stvari otokud ta potreba, željovita napast za otstampinganjem osjećanja, metaforizacije, stihovanja, štampanjem maštovitih simbola. Ima li tu one prave, one nametnute potrebe u adekvatnoj iskrenosti i ne bi li se čovjek od senzibiliteta, čovjek od mašte, duhovni vriskavac trebao, a ne morao, zadovoljiti samo pjesničkom svješću bez štampane riječi, bez javnog očitovanja sa formalno umjetničkim pretenzijama.

Pravljenje pjesme onaj je drugi studij duše, koja se mora nekako materijalizirati, otpotovati, raščistiti jezikom, ali da se pjesma u jeziku, u formi, u čvrstoći, sistemu riječi mora uvjeriti u svom javnjaju postojanju — to ne znači dublju, neodgovoru potrebu. U stvaranju djebla učestvuje i zakon objavljuvanja, koji onda razmeće neku funkciju među pismenim ljudima, lovi ih na kulturu, ljubiteljstvo čitanja; izdaje pjesme figurine, kao određeni konzumat. Međutim, pjesma je baš ona, koja se u svijetu drugih štampanih, u društvenom smislu opravdavajućih nužnosti, čini kao najbesmisleniji produkt, koji sam po sebi nije predodređen zakonom objavljuvanja. Zar nije duhovno najčešće, osjećajno najbremenitija upravo ona pjesma, koju nikada ne izgovorimo, koju nikada ne ispisamo, koju odsutniamo, koju odslutimo, nikada je ne pretvorivši u tiskani predmet, u neko djelo.

Mora li pjesma biti djelo, javno, dotjerano, isceziran, djeło sa zaokruženom cijelim, djelo pjesničke očeviđnosti i javne dopadljivosti, mora li postojati po nekim mogućim sistemima izražavanja, po iekšnima sredstvima. Da li uvek tamo gdje se završava rad na pjesmi počinje nje-

na borba za život među ljudima, ili se ta borba svodi na njenje stavarjanje, na početak smisla pisanja?

Možda je pjesma potrebna ljudima, a ako je potrebna, kakva bi trebalo da bude? A možda ona i nije potrebna ljudima, možda se mi zavaravamo? Šta bi ona trebalo da znači kao pjesma sa porukom, ili pjesma kao izbezumljena subjektivnost, koja svoj nesporazum sa svijetom očitava svijetu u tom obliku? Možda je pjesma velika, nesvakidašnja istina, ili velika nesvakidašnja laž? Netko će reći: da, ali kakva pjesma? Da, pjesma mora vrijedeti, mora imati umjetničku snagu, mora biti duboko lična, mora jezično cvasti, jednom rječju mora solidno djelovati, solidno posredovati ljudski imprerativ.

Kako konačno danas postaviti jedan dohvativi kriterij, sveukupno izglasati jedan jedinstveni estetski normativ, na koji način doći do autoričnog oglednosti toliko spominjanog kvaliteta? Svi znamo da i kritika luta, ona strasna i prisrastna, subjektivistička i objektivistička, luta više nego ikad do sada, ali da zato kao za neku naknadu ima nevjerojatno razvijenu opservatorsku elokvenciju i da joj je stil na izuzetno tehničkoj visini. Možda mi se čini da u tom pisanju imaju sjajnih i hiperkulturnih rečenica, briljantnih misli, nevjerojatno iskrivljenih literarnih dijagnoza, kad sam poslije uživanja u takvoj medialnoj stilističkoj opet u nedoumici: Šta je konačno reklama kritika, gotovo isto tako kao i pjesma. Te dejstvo kritika, da saime sebe zbujuju u svojim fantastičnim visinama, ali vole nekako da žive, da se hrane difuznim ili pisanim prostorima, da se utalasaju u opći tok.

Imamo i nemamo poeziju. Imamo i nemamo kritiku. Imamo to i nismo to. Stalno u istom odnosu, u istom kvalitetu, bio on to ili ne bio, podjednako na nivou izraza i ekspresivne vještine. Na kraju,

BIZARNA BIOGRAFIJA

U nizu biografija koje se svakodnevno objavljaju u svetu i koje uglavnom imaju senzacionalistički karakter, baš zato što se bave poznatim živim ličnostima naročito se ističe biografija operske pevačice Marije Kalas. Opšte je priznata činjenica da Marija Kalas predstavlja najprotivrečniju i najdinamičniju pojавu na svetskoj operskoj pozornici. Niz skandala i životnih petišta koji su vezani za njenu ličnost pružili su dovoljno materijala poznatom piscu Zoržu Jelineku da stvori jednu zanimljivu knjigu.

★ ★ ★

NESMANJENA POPULARNOST KNJIGE »SAN MIKELE«

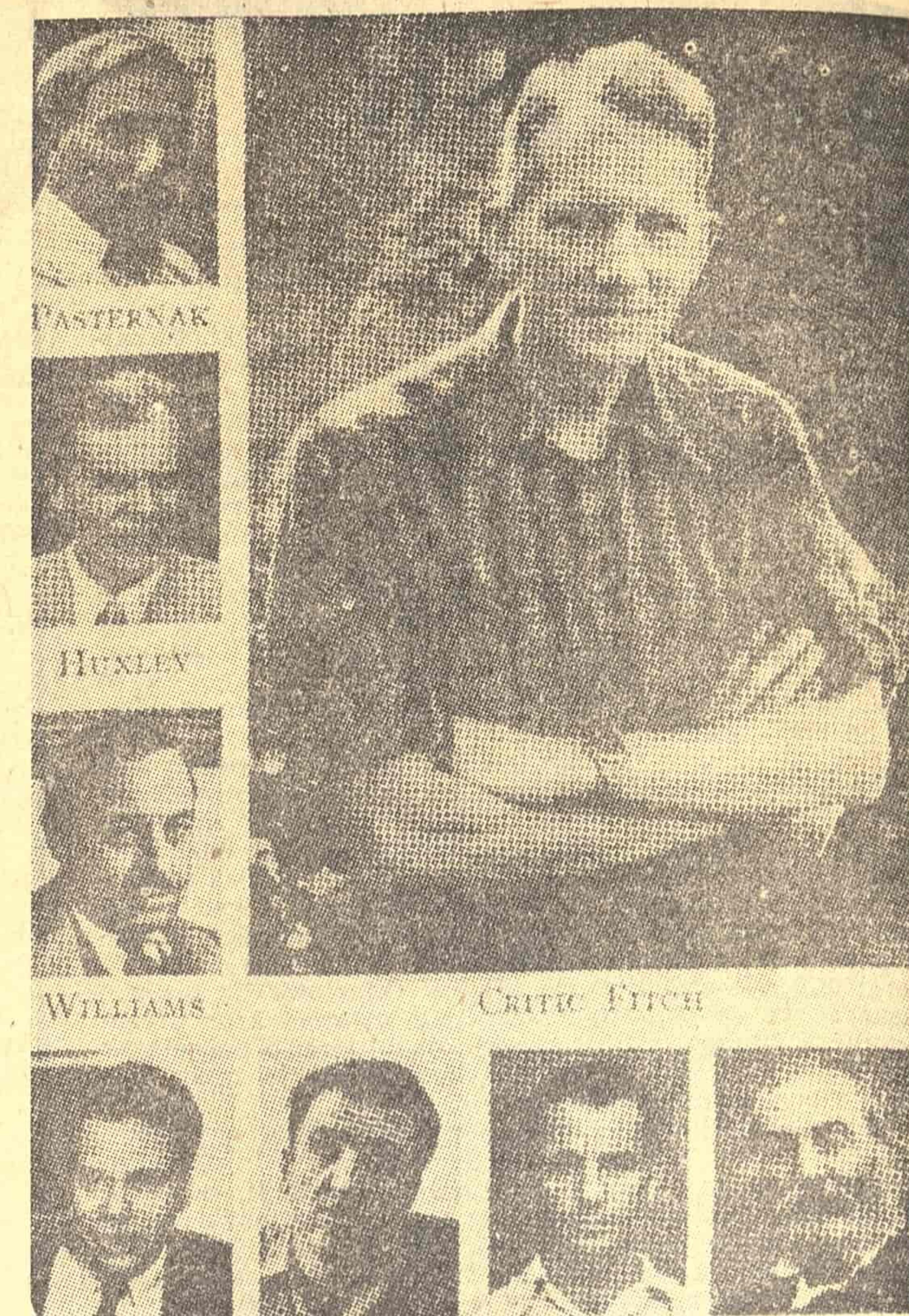
Pre 35 godina je jedan slaviški lekar po imenu Aksel Munte napisao knjigu »San Mikele«, u kojoj se bavi svojom životom i zaštitom ptica na romantičnom Kapriju. Knjiga je rasprodata u nekoliko nedelja i iste godine je doživela nova izdanja i prevođenje na mnoge strane jezike. Pre rata je »San Mikele« i kod nas dva puta izdat, pa je doživeo i posleratno izdanje. Ove godine je »San Mikele« bio u Engleskoj ponovo štampan i ponovo rasprodat, tako da ga stavlja u red bestsela, što je posle 35 godina zaista redak primer u izdavačkoj delatnosti.

★ ★ ★

SEN PIER I BOADEFR O SARTRU

Mišel de Sen Pier: »Vi rekoste da Sartru ne može osporavati »aktuuel« temu koje brani, snaga njegovog ubedivanja, njegov talent. Meni, nprotiv, posle njegovih prvih romanâ (»Zide« i »Mučenica«), izgleda da se njegov talent istanjan, razvodno i izveštio. U pozajmim njegovim delima (osim »Iza zatvorenih vrata«) ne mogu da nađem više ni njegov ton ni njegovu iskrenost od ranije. Sta mislite o tome?«

Pjer Boadefr: »Ne slažem se sa vama! Mogu se osporavati ideju Sartru, njegova »ubedenja«, strast kojom je brani, oblik koji daje svojim delima i nakanost njegovog duha, ali njegov talent — ne! Bez njegovog talenta, ne samo njegov intelektualni prestiž, odjek njegovih knjiga, već i

njegovo prostro prisustvo u savremenom mislu, bilo bi neobjašnivo. Kao Dekart, i pisac »Munične« sve je prosegao kroz gusto sito: predstavljena, ubedena, primljene ideje, osnove filozofije, funkcije izraza, Boža, čoveka i istoriju, sa poletom jednog despotarstva. Zbog »samoobozavaranja« svoje ličnosti današnji čovek je dospeo u bespuću od koga će ga vratiti samo jedna nova kataklizma. Flac se naročito oštro obrao na Haksliju, Normana Majlera, Spenhauera, Zana Zaka Rusoa, Alberta Kamicu, Samjuela Beketa, Džebra Kermaka, Tenesija Tilijsama, Volta Vitmana, pa čak i na pogubljenog Kirila Cesmene. Svima njima Flac pripisuje isti greh odvraćanje čovekove ličnosti od zdravih osnova zajednice i uništavanje svega socijalnog u čoveku. Flacove kritike nije bio pošteden ni Boris Pasternak, kome Flac prebacuje nedovoljnu iskrenost.

★ ★ ★

KNJIGA SCENARIJA
INGMARA BERGMANA

Cetiri scenarija koja su proslijedila švedskog filmskog režisera i scenarista Ingmara Bergmana: Smeh letnje noći, Sedmi pečat, Divlje jagode i Carobnjak, štampani su nedavno u Americi kao jedna knjiga koja u priličnoj meri dokazuje da je efekat »pokretnih slika« u zavisnosti, uglavnom, od pokreta i slike, a da je govoren dijalog nužnost, s jedne strane, a s druge, pokazuje da elementi misterije i otkrivenja, a na osjećanja ne mogu biti razlog da me se na sav glas sumnjiči i mudi i srozava do literarne propalice. Ako se ne raspolaže sa određenim podacima, onda ne treba praviti zaključke radi tendencioznosti zaključaka.

Ovoj situaciji dodana su misljenja da u provinciji prenosi poštovanje poštovanju, da je nova dimenzija vremena. Vrijeme mijenja i etimološki značaj riječi, semantički preobražava funkcionalnost mnogih izraza. Veliko čudovište. Vrijeme određuje i poeziju, a njome i kritiku. Ne možemo još uvijek znati voli li svijet pjesmu ili ne, i da li je za kritiku ili joj se podsmjeva?

Kad kažem da se zovem pjesnik, onda sam pomalo sam sebi luda. Provjeravam se na ovakvim pitanjima, o kojima sam sada diskutirao, dok pjesme pišem po umutarnoj dužnosti, koja je izgleda još uvijek sveta. U tome mi smetaju oni koji sumnjaju u zasebnost moje ličnosti, dok ipak nešto drži u uvjerenju da sam po svim dosadašnjim pravilima pjesnik. Htio bih istaći bezuvjetni imperativ jedne dostojne iskrenosti u svom poslu, ali i konstantnu otvorenost sumnje, koja me je uvijek prožimala, valjda od početka. Ako ništa, ali u vrijednosti kolika pisanja i vrednovanja treba sačuvati etičnost posla. Pri tome ne lagati sebi i drugima. Pri tome ostati na svome izvoru i živjeti u pisanju.

Stvarno, mora li biti tako, da pjesnik presuši, ako ne živi u centru književnih časopisa i publikacija i ako nije nigdje uređen ili uči je na putu metropolsku familiju pisaca? Moram li odmah bijati iz provincije, ako hoću da me se priznaje kao pjesnik?

Umorilo me površno i osorno bilježkarenje sa visine centra. Zovem se pjesnik, ali živim u provinciji. Konacno, ako je ta činjenica dovoljno da me se proglaši literarno mrtvim, čemu da se pravim herojem pera? Vegetirati nemam smisla, jer meni je do ozbiljne pjesme, a ne do literarnih strasti.

Da se nastavim na sve žive riječi ili da kažem: Laku noć, pjesmo! Bila si ludost, varka, laž!

Miroslav S. MAĐER

Sudeći po fragmentima iz Nemačke štampe, naši likovni umetnici postigli su u Nemačkoj vrlo lep uspjeh. Nemačkoj publici je i prebio poznato — kako štampa ističe — da jugoslovenskim umetnicima nisu nametnuta nikakve ograničenja i da mogu da rade u potpunom stvaralačkom slobodi i održavaju živu umetničku razmenu sa drugim zemljama, pa ipak ono što je videno prelazi sva očekivanja.

Jedan frankfurtski kritičar ističe »vrstu povezanost sa nacionalnim tim« ali i kontakt sa internacionalnim umetnošću. Naročito se hvale P. Milosavljević, K. Hegedűšić, Ivan Piecelj i Janez Bernik, a od plastičara Drago Trsar i Dušan Đžamonja.

★ ★ ★

GLUMCI
MEĐU PUBLIKOM

Eksperimentalno pozorište Teodor Mana na Brodveju, počelo je da prikazuje komade na jednoj pozornici koja je sa tri strane okružena gledaonicama. Glumci su na taj način postali i sami deo auditorijuma, mešaju se među gledaocima i tumače svoje uloge bukvalno među samim gledaocima. Ovaj eksperiment je našao na oduševljen prijem kod publike, koja stalno puni dvoranе. Na repertoaru ovog neobičnog pozorišta nalaze se dela »Kralj tanne sobe« od Rabindranata Tagore, »Mišolovka« a Kralj Kristi i muzička verzija »Kralj Edip«.